

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Filozofická fakulta

Ústav bohemistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LITERÁRNÍ DÍLO JOSEFA ČAPKA

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

Autor práce: Kateřina Koldová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3.

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 10. dubna 2013

.....
Kateřina Koldová

Děkuji vedoucímu práce prof. PaedDr. Vladimíru Papouškovi, CSc. za podnětné připomínky, cenné rady a přátelský a svědomitý přístup při vedení práce. Mé poděkování patří také zaměstnancům Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích za jejich ochotu a pomoc při vyhledávání článků a všem mým blízkým za podporu a pochopení.

ANOTACE

Bakalářská práce *Literární dílo Josefa Čapka* se soustředí na slovesné dílo Josefa Čapka a jeho působení na českou literární kritiku v posledních dvaceti letech. Práce je rozdělena do tří částí. V první části se zabývá průběhem života Josefa Čapka a jeho vlivem na autorovu literární tvorbu. V druhé části, kterou můžeme označit jako teoretickou, práce objasňuje děj i okolnosti vzniku vybraných Čapkových děl a interpretuje základní motivy jeho slovesné tvorby. V třetí části, kterou můžeme naopak označit jako praktickou, práce předkládá a analyzuje vybrané recenze autorových literárních textů z rozmezí let 1989 až 2008 pocházející z tištěných periodik. Na základě uvedených článků práce v závěru shrnuje, jak je Čapkova literární tvorba vnímána současnou českou kritikou a jaká jsou její hlavní specifika.

ANNOTATION

Bachelor thesis *The Literary Work of Josef Capek* focuses on Josef Capek's writing and his influence on Czech literary critics in last twenty years. Thesis is divided into three parts. In the first part, thesis concerns with Josef Capek's life and it's influence on his literary style. In the second part, which can be described as theoretical, thesis clarifies the creation process, and its circumstances, of Capek's chosen literary works and interprets their basic motifs. In the third part, which can be called as practical, thesis adresses and analyses selected reviews, which come from printed magazines, of Capek's literary texts in years from 1989 to 2008. Based on these reviews thesis in the conclusion summarizes, how was the Capek's literary work received by Czech critics and what are it's main features.

OBSAH

Úvod	7
1. Život Josefa Čapka	9
2. Charakteristika literární tvorby Josefa Čapka	15
2. 1 Obsah a okolnosti vzniku recenzovaných děl	15
2. 2 Nejvýraznější motivy recenzovaných děl	21
2. 2. 1 Otázka smyslu života a lidské existence	21
2. 2. 2 Poutník jako hlavní postava	26
3. Recepce literárních děl Josefa Čapka	30
3. 1 Čapkové téměř neznámí	32
3. 2 Poselství psané do mraků	33
3. 3 Znovuobjevený Josef Čapek	36
3. 3. 1 Povídkové soubory Lelio a Pro delfína	37
3. 3. 2 Fejeton Umělý člověk a soubor fejetonů Ledacos	39
3. 3. 3 Kalendářové krimi Stín Kapradiny	40
3. 3. 4 Esej Kulhavý poutník	41
3. 3. 5 Poprvé a naposledy básníkem	44
3. 4 Zapomenutá pohádka	45
3. 5 Dramatická tvorba	48
3. 6 Čapek jako umělecký teoretik	52
3. 7 Čapek publicista	54
Závěr	59
Použitá literatura	63
Přílohy	68

ÚVOD

Malíř a spisovatel Josef Čapek působil na české umělecké scéně bezmála tři desetiletí. Přestože byl, a cítil se být, po celý svůj život zastíněn mladším a úspěšnějším bratrem Karlem, vzbudil již na počátku své výtvarné a literární činnosti pozornost české i zahraniční kritiky a zájem o jeho neobyčejná díla trvá až dodnes.

V této práci se pokusíme nahlédnout na recenze autorových literárních děl a ukázat, jak jsou jednotlivá díla vnímána českými literárními kritiky a žurnalisty, jakým způsobem jsou interpretována, co považují recenzenti za jejich přednosti, jaké v nich naopak vidí nedostatky, a jak je celkově Čapkova slovesná tvorba chápána. Předtím se však ještě podíváme na úskalí autorova života, který nemálo ovlivnil mnohá jeho díla, a stručně se seznámíme s dějem recenzovaných knih, popřípadě s okolnostmi vzniku a vydání některých z nich. V závěru teoretické části upozorníme na nejvýraznější motivy, které se objevují téměř po celou dobu autorovy literární tvorby, a pokusíme se je interpretovat.

V praktické části se již budeme zabývat vybranými recenzemi literárních děl Josefa Čapka, u nichž se zaměříme jednak na prvky, které mají články společné, jednak na názory, jimiž se rozcházejí. Budeme tak moci sledovat, která Čapkova slovesná díla česká literární kritika označuje za reprezentativní a která naopak za opomíjená a tedy i nedocenená. Analýzu budeme členit na okruhy podle díla, jež bude předmětem kritiky.

Při interpretaci budeme vycházet především z Čapkových knih a ze své vlastní čtenářské zkušenosti. Při analýze již budeme vycházet hlavně z vybraných článků, které jsme vyhledali pomocí databáze Ústavu pro českou literaturu AV ČR a databáze Národní knihovny ČR ČNB. Pracovat budeme také s několika teoretickými texty, jež se zabývají právě interpretací a recepcí.

Recenze byly vybrány z období let 1989 až 2008 a týkají se zejména děl literárních (beletristických, dramatických, poetických či publicistických). Do analýzy nejsou až na výjimky řazeny kritiky autorovy rozsáhlé výtvarné tvorby ani jednotlivých divadelních inscenací jeho děl, protože ty jsou svým charakterem výrazně ovlivněny prací režiséra a výkony herců a jejich hodnocení by tedy nebylo na místě.

Články pocházejí částečně z literárně a kulturně orientovaných periodik, jako jsou např. měsíčník *Tvorba*, čtrnáctideník *Tvar* nebo týdeníky *Literární noviny* a *Kmen*,^[1] částečně jsou do zkoumání zařazeny také recenze uveřejněné v celoplošných

[1] Časopis *Kmen* byl později přejmenovaný na časopis *Tvar*.

denících, jako jsou Svobodné slovo, Zemědělské, Hospodářské nebo Lidové noviny, Právo či Mladá fronta Dnes, a ve společenském časopise Respekt.

Za Čapkovského znalce z hlediska literárního je považován především literární kritik a historik Jiří Opelík, který se autorem poměrně soustavně zabývá, podobně jako se výtvarně straně díla Josefa Čapka věnuje historik umění Jaroslav Slavík. Právě díky jejich spolupráci mohla vzniknout dosud nejrozsáhlejší Čapkovská monografie vůbec.^[2] Velkou měrou se na recenze autorovy literární tvorby zaměřuje také bibliograf Ladislav Vacina, literární vědec, divadelní a filmový kritik a publicista Viktor Kudělka nebo profesor Petr Mareš, v neposlední řadě stojí jistě za zmínku také literární historik a teoretik Aleš Haman.

V závěru práce shrneme prvky literárních děl Josefa Čapka, jež byly středem zájmu kritiky, upozorníme jak na stránku formální, tak i obsahovou, zkusíme zkonstruovat obraz recepce autorova díla v posledních dvaceti letech a zároveň se pokusíme odpovědět na otázku, jaký je charakter Čapkovy literární tvorby a jak je vnímán dnes, více než 60 let po své smrti.

V příloze, která je rozdělena na čtyři části, přikládáme jednak bibliografii autorovy literární tvorby, bibliografii literatury o slovesném díle a životě Josefa Čapka a kompletní bibliografii recenzí na autorovo literární dílo zahrnující období od roku 1989 do roku 2008, jednak doprovodný obrazový materiál. Autorská bibliografie vychází z uspořádání *Lexikonu české literatury*, ale je výrazně doplněna o další knižní vydání, zejména od roku 1980, a o oddíly *Korespondence* a *Příspěvky ve sbornících*. Monografická bibliografie je uspořádána do třech oddílů na práce odborné, vzpomínkové a beletristické a čerpá především z poslední čapkovské monografie, přičemž se podobně jako bibliografie autorská nevěnuje rozsáhlé autorově výtvarné činnosti, nýbrž pouze jeho činnosti literární, a soustředí se zároveň také pouze na knižní publikace, nikoliv na práce a texty zveřejněné v novinách či časopisech. Konečně bibliografie kritická vychází ze zdrojů databáze Ústavu pro českou literaturu AV ČR a databáze Národní knihovny ČR ČNB.

[2] Společná monografie Jiřího Opelíka a Jaroslava Slavíka s názvem *Josef Čapek* byla vydaná roku 1996; oba autoři jsou zároveň zodpovědní i za samostatné čapkovské monografie.

1. ŽIVOT JOSEFA ČAPKA

Josef Čapek, všestranná osobnost české umělecké scény první poloviny 20. století, malíř a grafik, žurnalista, výtvarný kritik a teoretik, prozaik, dramatik i básník, autor děl pro děti i pro dospělé a v neposlední řadě jistě skvělý člověk, se narodil 23. března 1887 v Hronově v rodině lékaře Antonína Čapka a jeho manželky Boženy Čapkové, která byla sběratelkou lidového folklóru. Oba rodiče vášnivě milovali literaturu (odtud také pramenil literární zájem všech jejich dětí) a babička z matčiny strany byla vzpomínána jako výborná lidová vypravěčka.^[3]

Dětství trávil Josef nejprve v Malých Svatoňovicích spolu se starší sestrou Helenou a mladším bratrem Karlem, od roku 1890 pak v Úpici, kde později chodil do obecné a měšťanské školy. Už tehdy toužil být malířem (na literaturu zatím příliš nepomýšlel, na rozdíl od svého mladšího bratra, který již od útlého dětství oslňoval svými básněmi a povídkami). Jak ale vzpomíná Čapkova sestra Helena: „A protože právě Josef přinesl z kreslení a psaní špatnou známku od opilého a omezeného učitele, rozhodl,^[4] že tedy bude vydán životu praktickému; měl se stát obchodníkem s textiliemi, a proto se měl vyučit svému oboru od základu.”^[5] Musel se naučit německy a rok (1900 až 1901) tedy strávil v Žacléři, v období let 1901 až 1903 navštěvoval německou tkalcovskou školu ve Vrchlabí a poté absolvoval roční praxi v úpické Oberländrově tkalcovně jako tkadlec, montér a zámečník.^[6] „Přicházel domů po desítihodinové práci zmučen. [...] Přešel rok a pak se konečně zhroutil a řekl: ‚Ne, nehodím se k tomu, a nebudu-li moci jen kreslit a malovat, zastřelím se.’“^[7]

To byl okamžik, kdy v Čapkovi pevně doznělo rozhodnutí stát se malířem a s dojmavou podporou obou sourozenců si nakonec vymohl souhlas rodičů se vstupem na pražskou Uměleckoprůmyslovou školu. Roku 1904 tedy odešel natrvalo do Prahy. První tři roky studoval jako žák všeobecné školy prof. Emanuela Dítěte, další tři jako žák speciální školy pro dekorativní malbu prof. Karla Maška.^[8]

[3] FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury 1 (A-G)*. Praha: Academia, 2000. s. 378.

[4] Myšleno otec MUDr. Antonín Čapek.

[5] PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. s. 14.

[6] FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury 1 (A-G)*. Praha: Academia, 2000. s. 378.

[7] PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. s. 15.

[8] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 6.

V létě roku 1907 byli bratři Čapkové opět spolu (rodina se totiž přestěhovala z Úpice do Prahy do Říční ulice na Malé Straně). To mělo zvláštní význam zejména pro počátky literární tvorby obou bratrů – mohli totiž začít psát první společné prózy.^[9] „V předhovore ku Krakonošovej záhrade o tom povedali: „Autori týchto próz vpadli do literatúry síce veľmi skoro, ale zato v stave úplnej literárnej divokosti. Nevedeli ani, že písať spoločne, je v krajine čímsi neobyčajným. Prišli z vidieka, kde spolu vyrastali, nemali v Prahe priateľov, a boli teda odkázaní len na seba. Písali spolu, lebo sa im to zdalo ľahšie, a preto, že každý sám sebe nedóveroval.“^[10] Tak teda začala jejich neobvyklá a velice úzká literární spolupráce. „Od prvního dne zdůrazňovali, že tvoří neoddělitelnou dvojici. [...] Byli tak samozřejmě jednotkou, že v debatách jim byl přičten jen jeden hlas, a sami se nikdy nedomáhali práva na druhý.“^[11]

Vstup bratří Čapků na české umělecké pole byl podnícen jednak celkovými snahami tehdejší české výtvarné avantgardy (přispěla k tomu výrazně i pražská výstava s názvem *Francouzští impresionisti* roku 1907, kterou byli mladí Čapkové uneseni), jednak mladou uměleckou společností, dychtící po všech nových myšlenkách a zapáleně diskutující v kavárně Union. (Ta byla pro Prahu tím, čím Café de la Rotonde pro Paříž a kavárna Grössenwahn pro Berlín.)^[12] „Tato barvitá společnost byla nejskvělejší akademie všech umění a několika věd, jaká se v Praze scházela v prvním desetiletí století. Její zvědavost a zájmy byly neohraňovány, takže se v ní debatovalo o architektuře, politice, soutěžích, divadle, moderním malířství [...] Projektovaly se a zakládaly nové směry, programy, teorie [...] A zároveň to bylo veliké kumštýřské kumpánství...“^[13] vypráví o setkání s Čapky a čase stráveném v “Unionce” František Langer.

Tehdy už byl Josefovi rámec výuky na Uměleckoprůmyslové škole úzký, na jaře roku 1910 ukončil studium a rozhodl se odejít na čas do ciziny. A tak se v říjnu téhož roku ocitl v Paříži – v centru nového uměleckého dění. Zde se výtvarně vzdělával v ranních i večerních kursech Academie Colarossi a z bezprostředních zážitků bylo

[9] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 6.

[10] Tamtéž, s. 6.

[11] PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. s. 20.

[12] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 6.

[13] PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. s. 19.

pro něj nejsilnější setkání s uměním přírodních národů (o kterém později, roku 1938, napsal stejnojmennou knihu).^[14]

Svou cestu ukončil v červenci roku 1911 zastávkou v Marseille a krátkým putováním po španělském umění (zaujat byl především malířem El Grekem).^[15] I když měl Čapek v plánu mnohem delší cestovní program, rozvržený na tři až čtyři roky, ocitl se už v srpnu roku 1911 zpátky v Praze. (Do Paříže se znovu podíval pouze krátce v říjnu roku 1912.)^[16]

Domů se vrátil v době, kdy vrcholilo napětí mezi starší a mladší nastupující uměleckou generací pražského spolku Mánes. Většina mladých moderně orientovaných umělců, včetně bratří Čapků, nakonec Mánes opustila a vstoupila do nově založené Skupiny výtvarných umělců, která se zformovala právě z umělecké společnosti kavárny Union. Josef Čapek tak oficiálně stanul po boku mnoha předních osobností českého umění, mezi nimi např. i malíř Emil Filla nebo spisovatel Václav Vilém Štech.^[17] Bylo mu také svěřeno redigování časopisu skupiny Umělecký měsíčník, kterému se věnoval v období let 1911 až 1912.^[18]

Své první obrazy (pět kubistických krajin) vystavoval na skupinové výstavě v Praze v roce 1912. V té době byl již také známý jako literát a novinář, psal referáty o výstavách, literární recenze a začal také samostatně tisknout své první drobné prózy (mezi nimi např. povídka *Živý plamen*). Názorové neshody s ostatními členy Skupiny však nakonec vedly k jeho rozchodu se spolkem, z něhož vystoupil spolu s bratrem Karlem a dalšími umělci. Roku 1912 Josef Čapek vstoupil zpět do Mánesa a stal se spoluredaktorem jeho časopisu *Volné směry*.^[19] V dubnu o dva roky později byl ale opět pro své rozdílné názory a také přílišnou kritiku výboru ze spolku vyloučen.^[20]

V říjnu roku 1913 se ruku v ruce s bratrem Karlem a v úzké spolupráci se Stanislavem Kostkou Neumannem podílel spolu s jinými na vydání *Almanachu na rok 1914*. V tomto sborníku českých avantgardních literátů, který měl charakterizovat nový směr právě přicházející vlny moderny, uveřejnil také své *Tři prózy – Procházka*,

[14] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 6.

[15] FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury I (A-G)*. Praha: Academia, 2000. s. 378.

[16] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 6.

[17] FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury I (A-G)*. Praha: Academia, 2000. s. 378.

[18] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 7.

[19] Tamtéž, s. 8.

[20] FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury I (A-G)*. Praha: Academia, 2000. s. 378.

Událost a Vodní krajina, které můžeme řadit k prvním kubistickým prózám v české literatuře. Ukázalo se tak, jak moc u něj byla propojena tvorba výtvarná a literární.

Přestože Josef Čapek plánoval znovu vycestovat za studijními účely do Paříže a do Španělska, první světová válka mu tyto vyhlídky zmařila stejně tak, jako intenzivnější styk se zahraničními galeriemi. (Po válce se do ciziny ještě podíval, ale jen velice skrovně – roku 1923 navštívil Německo a v roce 1938 byl členem skupiny spisovatelů vyslaných do SSSR.) Pro silnou krátkozrakost nakonec nemusel narukovat, ale nejistotou z vojny byl skličován po celou dobu války. Ta vyvolala proměnu v jeho výtvarné ale především také literární tvorbě, reprezentované hlavně v jeho první samostatné knize próz *Lelio*.^[21] Ve válečných letech se také významně rozvinul jeho vztah k německým expresionistickým časopisům (jako byl *Die Aktion*, *Der Sturm*, *Das neue Pathos* aj.), což platí i naopak (16. června 1917 např. vyšlo v berlínském časopisu *Die Aktion* dvojčíslo věnované Josefu Čapkovi s reprodukcemi jeho kreseb a původními otisky jeho linorytů).^[22]

Ještě před vznikem Československa se bratři Čapkové stali novináři a zůstali jimi doživotně. Pro Josefa to z počátku byla spíše existenční nutnost. „Počal psát a malovat kubistické obrazy, nad nimiž rodiče spínali ruce a veřejnost se smála.“^[23] Jako malíř stále nebyl nijak výrazně přijímán a chopil se tedy žurnalistiky. Časem ale dodala publicistika silné podněty i jádru jeho literárního díla. Roku 1918 tedy vstoupil do redakce *Národních listů*, v letech 1918 až 1920 redigoval i satirický časopis *Nebojsa*.^[24]

Významným výtvarným počinem, na kterém se podílel spolu s Janem Zrzavým, Vlastislavem Hofmanem, Václavem Špálou, Rudolfem Kremličkou a předčasně zesnulým Otakarem Marvánkem, bylo založení skupiny *Tvrdošíjných* na sklonku roku 1917. První výstava této skupiny se uskutečnila v březnu roku 1918 ve Weinertově umělecké a aukční síni pod názvem *A přece! Výstava několika tvrdošíjných*, kam Josef Čapek přispěl 31 obrazy, a které byl současně i organizátorem.^[25]

Důležitým mezníkem v osobním životě Josefa Čapka byl rok 1919, kdy se po dlouholetých neúspěšných snahách, vymaniv se částečně z hmotné tísně, konečně oženil

[21] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 8.

[22] Tamtéž, s. 9.

[23] PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. s. 15.

[24] SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. s. 10.

[25] Tamtéž, s. 9.

se svou životní láskou Jarmilou Pospíšilovou. O čtyři roky později se jim narodila dcera Alena, která svého otce inspirovala k napsání jedné z nejčtenějších knížek pro děti *Povídání o pejskovi a kočičce*, a roku 1925 se rodina přestěhovala na Vinohrady do vlastního dvojdomku, jehož jednu část obýval bratr Karel.^[26]

V dubnu roku 1931, po výpovědi z Národních listů, přešel Čapek do redakce Lidových novin, kde publikoval až do srpna roku 1939. Vedle těchto aktivit působil také v redakci časopisu Světozor (v letech 1930 až 1931) a pracoval jako jevištní výtvarník pro Národní, Stavovské a Vinohradské divadlo v Praze a pro Národní divadlo v Brně (celkem 55 inscenací). Stal se také vyhledávaným autorem knižní grafiky (proslul zejména svými knižními obálkami a ilustracemi) a upravoval mj. i tisky pro nakladatelství (nejuzší spolupráci vedl s Františkem Borovým a Otakarem Štorchem-Mariem).^[27]

Stejně jako jiní umělci, reagoval Josef Čapek po nástupu Hitlera k moci na politickou situaci. Pro svou silnou a intenzivní angažovanost v protifašistickém zápase (jednalo se zejména o činnost publicistickou – o jeho fejetony, karikatury a také kresby) byl, zasažen kromě všeobecných pohrom také těžkou osobní ztrátou (25. prosince 1938 zemřel jeho milovaný bratr Karel), ihned po vypuknutí druhé světové války 1. září 1939 za pobytu v Želivě (kde toho roku trávil svůj letní pobyt) zatčen gestapem a deportován do pražské věznice na Pankráci.^[28]

Tady začala jeho cesta od jednoho koncentračního tábora k druhému. Od 9. září 1939 byl vězněn v táboře Dachau (u Mnichova), od 26. září téhož roku v Buchenwaldu (u Výmaru). Nejdelší období (od 26. června 1942) strávil v koncentračním táboře Sachsenhausen (v blízkosti Berlína). Zde byl delší dobu držěn v samovazbě (v tzv. bunkru), přerušené sedmitýdenním pobytem v berlínské věznici na Alexanderplatz. 25. února 1945 byl odtransportován do tábora Bergen-Belsen (severně od Hannoveru).^[29]

Přese všechny nelidské a zoufalé podmínky, do kterých byl bez jakéhokoliv výsledku nebo obvinění rázem vržen, odtržen od rodiny, domova a přátel, zachovával si stále určitou míru optimismu, aby povzbuzoval a aby pomáhal svým spoluvězňům, jak to ostatně dělal i po celý život, když byl ještě na svobodě. Jeho přítel z koncentračního tábora, Emil Filla, na něho vzpomíná: „Čapek měl zvláštní dar, a to nejen v literatuře,

[26] FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury 1 (A-G)*. Praha: Academia, 2000. s. 379.

[27] Tamtéž, s. 379.

[28] ČAPEK, J. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980. s. 271.

[29] Tamtéž, s. 271.

ale i v životě. [...] Kolem něho šířila se stále atmosféra dobré pohody a satirického veselí a tím byl všem milý a potřebný svým kamarádům.^{„[30]}

Navzdory všem okolnostem začal tajně překládat anglickou, španělskou a norskou poezii, v prosinci 1942 vytvořil první rozsáhlou báseň *Za bratrem Karlem* a vytvářel drobné črty tužkou. V básnění pokračoval a dal tak vzniknout své poslední, ale v jistém smyslu i první,^[31] sbírce *Básně z koncentračního tábora*, která uzavírá tvorbu tohoto neuvěřitelného autora, ale hlavně také člověka.

„Nejzazší datum, k němuž se podařilo svědecky doložit, že byl Josef Čapek ještě naživu, je 4. 4. 1945. Britské jednotky obsadily Bergen-Belsen, v němž zuřila tyfová epidemie, 15. 4., ale až od 25. 4. byly s to zavést evidenci nově zemřelých – v ní se však Čapkovo jméno neobjevuje. Josef Čapek tedy zahynul – pravděpodobně – mezi 5. a 24. 4. 1945.^{„[32]} Datum jeho smrti ani jeho skutečný hrob neznáme, symbolický hrob se nachází na vyšehradském hřbitově v Praze.

[30] PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. s. 119.

[31] Do této doby se Josef Čapek ve svých dílech k formě básně neuchýlil.

[32] ČAPEK, J. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980. s. 271.

2. CHARAKTERISTIKA LITERÁRNÍ TVORBY JOSEFA ČAPKA

“Literární dílo Josefa Čapka [...] není rozsáhlé. Z kvantitativního hlediska není srovnatelné ani s jeho neobyčejně bohatou tvorbou výtvarnou [...], ani se slovesnou publicistikou, která [...] ve svém úhrnu čítá několik tisíc položek [...] Obdobný nepoměr vyvstává při konfrontaci s objemem a rozmanitostí literárního díla Josefova bratra Karla, k níž svádí jak fakt blízkého příbuzenského vztahu, tak i vzájemné sepětí v tvůrčí sféře...”^[33] Úbytek kvantitativní ovšem dostatečně vyrovnává aspekt kvalitativní – Čapkova díla patří nepochybně k nejpozoruhodnějším z těch, jež byla napsána v první polovině 20. století. V následující kapitole se podíváme na vývoj autorovy slovesné tvorby, nahlédneme velice stručně na děj jeho knih a seznámíme se také s okolnostmi vzniku a vydání některých z nich.

2. 1 Obsah a okolnosti vzniku recenzovaných děl

Za vůbec první výraznější samostatný vstup Josefa Čapka do českého literárního kontextu, opomeneme-li jeho *Tři prózy pro Almanach na rok 1914*, můžeme považovat jeho souborné knihy z počátku dvacátých let. Hned první z nich – povídková prvotina *Lelio* – se bohužel nedočkala přílišného ohlasu. Čapek na povídkách pracoval od roku 1914, za války publikoval minimálně a časopisecky vydal pouze titulní prózu a *Rukopis nalezený na ulici*. Avšak ani po válce pro svou knihu nemohl najít nakladatele – odmítl ho např. i František Borový, u něhož později Čapkova díla vycházela poměrně soustavně, a uspěl teprve u Arnošta Procházky, který knihu doporučil ve vydavatelství Kamilly Neumannové (zde byla vydána roku 1917).^[34]

Své pozdější drobné prózy, které se po vydání *Lelia* střídavě objevovaly v časopisech, už ani nenabízely, jejich sebrání mu navrhl v roce 1922 až Bohuslav Reynek. Na jeho pobídnutí Čapek dosud malý počet povídek doplnil, dosáhl – stejně jako v předcházející knize – počtu sedm, a tak mohl vzniknout druhý povídkový soubor, tentokrát s názvem *Pro delfína*, vydaný roku 1923 právě péčí Bohuslava Reynka. Osud tohoto díla je však obdobný jako u jeho předchůdce: „Opět skromný náklad (pouhopouhých 300 výtisků) a ohlas ještě menší, až urážlivě nepatrný.”^[35]

[33] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 333.

[34] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 142.

[35] Tamtéž, s. 142.

Skrovný rozsah a nahodilost vzniku nás může svádět k tomu, abychom *Pro delfína* chápali jako doplněk *Lelia*, tedy jakési postskriptum k němu. Že však má knížka skutečně svébytnou existenci, vyplývá už z jejího srovnání s *Leliem* – oba prozaické soubory sice spojuje struktura nedějové prózy, chronologické řazení a sklon k polytematičnosti, ale zároveň má „*Delfín*“ např. výraznější sklon k epičnosti, jeho postavy jsou podstatně jednodušší než v *Leliovi* a také kubistická deformace ztrácí v druhém ze souborů svoji dominantní roli. Můžeme tedy vidět, že ač jsou si obě tato Čapkova povídková díla velmi podobná, a ač jsou v současné době vydávaná i recenzovaná výhradně společně, jedná se o dvě rozdílné knihy a čtenář by k nim tak měl také přistupovat.^[36]

Ze stejného období jako výše zmíněná díla pochází i souhrn statí *Nejskromnější umění*, do něhož Čapek taktéž v sedmi textech shrnul své úvahy, které publikoval v novinách v rozmezí let 1918 až 1920, kdy také kniha vyšla. Soubor je kombinací poetického fejetonu s estetickou esejí, Čapek se v něm nezabýval dílem uznávaných básníků, spisovatelů ani dramatiků, ale prací tvůrců vývěsních štítů, užitým uměním a napsal např. také o staré pohovce jako o *Zátocce odpočinku*.^[37] Na rozdíl od povídek *Pro delfína* tento soubor vyšel autorovým aktivním přičiněním a byl ve své době považován za nejobjevnější z trojice uvedených knih.^[38]

Fejetonistického žánru se Josef Čapek držel i v následujícím období své tvorby. Rozsáhlým fejetonem *Umělý člověk* z roku 1924 např. reagoval na své setkání s futurismem, a to ne zrovna kladně – „...s oporou ve futuristických manifestech parodicky pojednal^[39] časové téma ideálního ‚nového člověka‘ jako člověka zmechanizovaného, strojového.“^[40] Výbor *Ledacos* z roku 1928 není tematicky ohraničený, autor v něm zaznamenává různé podněty od nehody při výrobě válečného plynu po obyčejné uklouznutí na ulici, a je zase ukázkou Čapkovy všední fejetonistické činnosti novinářské.

Josef Čapek ale nebyl pouze autorem děl beletristických a publicistických, nýbrž se již od svých počátků výrazně projevoval také v žánru dramatickém. Na tvorbě

[36] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 143.

[37] KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13.

[38] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 142.

[39] Tím, že po tomto „novém člověku“ naoko pátral.

[40] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 87.

prvních dvou her – *Ze života hmyzu* z roku 1921 a *Lásky hra osudná* z roku 1922 – spolupracoval se svým mladším bratrem Karlem a oba za své divadelní inscenace sklidili poměrně značný ohlas. Znatelně menšími úspěchy však Josef navázal svou vůbec první samostatnou hrou *Země mnoha jmen*, která se mnohdy setkala s nepochopením a byla označována za příliš fantaskní a těžkomyslnou.^[41] Slabou oblíbenost ukazuje také fakt, že ačkoliv byla hra knižně vydána poprvé roku 1923, svého dalšího vydání se dočkala teprve o 89 let později roku 2012 (v rámci projektu *Spisy Josefa Čapka* nakladatelství Triáda v souboru *Beletrie I*). Až do nedávna se tedy jednalo o text pro současného čtenáře takřka nedostupný a tím pádem také neznámý.

Posledním samostatným divadelním počinem Josefa Čapka byla, jak ji sám nazval, hra pro malé i velké děti *Dobře to dopadlo aneb Thustý pradědeček, lupiči a detektivové* z roku 1932,^[42] jež je tematicky výrazným odbočením na cestě Čapkovy dramatické tvorby, která byla až dosud dosti vážně a moralisticky orientovaná. Oba bratři byli jak žánrem, tak svým tématem již nasyceni a *Adamem Stvořitelem*, posledním společným dramatem z jejich dílny, který se dočkal poměrně rezervované kritiky, skončila roku 1927 i celková konkrétnější tvůrčí spolupráce této specifické autorské dvojice.^[43]

Už v roce premiéry *Adama Stvořitele* se ve vánočním čísle Lidových novin objevil první z textů Čapkovy pohádkové tvorby, konkrétně budoucího *Povídání o pejskovi a kočičce*. Toto notoricky známé dílo (přeložené do nespočtu cizích jazyků, kromě jiných např. také do japonštiny) vycházelo jako novinové příspěvky v letech 1927 až 1929, kdy bylo knižně vydáno. „Sám autor jej nazval povídáním, sebe stylizoval jako pana povídače a v tomto duchu vytvořil i postavu báby Povídajdy.“^[44] Ta se objevuje až v knize *Povídejme si, děti*, vydané posmrtně roku 1954 péčí Miroslava Halíka, složené z příspěvků psaných v letech 1929 až 1933 pro Dětský koutek Lidových novin. Knižně byla vydána také Čapkova *Pohádka o mně*, která byla ovšem zařazena do výboru *O sobě* určeného především dospělému publiku, a z toho důvodu bývá v rámci autorovy tvorby pro děti často opomíjena.

[41] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 177.

[42] Text je známější spíše pod názvem *První loupežnická pohádka* jako součást knihy Karla Čapka *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*.

[43] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 177.

[44] Tamtéž, s. 187.

Čapkova nejrozsáhlejší a nejepičtější beletristická próza *Stín kapradiny* také nejprve vycházela časopisecky jako seriál na pokračování. Na podzim roku 1930 vyšla i knižně. Tato baladická novela je, oproti jí předcházejícím textům, ale podobně jako texty pohádkové, výrazně zaměřena na široký čtenářský okruh, což se projevilo zejména silným uplatněním děje a taktéž tradičním rozvržením fabule (příběh začíná drastickou zápletkou, pokračuje úsekem napínavých peripetií a vrcholí dramatickým rozuzlením), zároveň ji Čapek ozvláštnil silnou dialogizací a ve vyprávění vyniká také pro něho tak typické líčení duševních stavů postav, jak jej známe již z *Lelia*. *Stín kapradiny* se stal jednou z vůbec nejoblíbenějších a nejpřijímanějších autorových knih a Josefu Čapkovi za ni byla také udělena Státní umělecká cena pro rok 1930.^[45]

Asi největším Čapkovým uceleným literárním počinem z oblasti výtvarné teorie je kniha *Umění přírodních národů*. Její počátek můžeme vysledovat již v období autorových cest po Evropě, zejména pak za pobytu v Paříži, kde se osudově setkal s uměním černé Afriky. Obsáhlými poznámkami začala dlouholetá a rozsáhlá práce, která byla dovršena až v průběhu více než čtvrt století. Kniha byla vydána na sklonku Čapkových svobodných let roku 1938 a byla považována za u nás zcela ojedinělou popularizační práci z dějin výtvarného umění.^[46]

Představíme-li si poslední období slovesné tvorby Josefa Čapka, vyvstane nám nejspíš na myslí tatáž trojice knih – *Kulhavý poutník*, *Psáno do mraků* a *Básně z koncentračního tábora*. Poslední dvě z těchto knih leží vlastně až úplně za horizontem autorova života – byly vydány posmrtně (*Básně z koncentračního tábora* již roku 1946 a aforismy psané v letech 1936 až 1939 *Psáno do mraků* roku 1947).^[47] „Vznikaly z niterného nezbytí, ale zároveň nenuceně jako deníkový doprovod tragicky se nachylujícího životního údělu: nebyly započaty, programovány jako knihy, knihami se staly až od určitého okamžiku. Čapek dbal o jejich dotvoření a uchování – u aforismů se postaral o titul a dataci [...], u básní zase, pokud jen mohl, usiloval o přesnější a tím definitivnější výraz – [...], ale jejich zveřejnění nadobro ponechal náhodě.“^[48]

Sachsenhausenskou poezii pomáhali uchovávat a opisovat Čapkovi spoluvězni, mezi nimi např. i Josef Pekárek, který pořídil strojopisný opis většiny básní, později je

[45] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 189.

[46] Tamtéž, s. 49.

[47] Tamtéž, s. 201.

[48] Tamtéž, s. 201.

také doručovali jeho ženě Jarmile, a tak se mohlo s přispěním nakladatele Františka Borového uskutečnit jejich první vydání. Autorské rukopisy a strojopisné opisy jsou dodnes uloženy v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.^[49] Text druhé zmíněné knihy Čapek sice dokončil, ale nikomu se o ní nezmínil. Teprve v roce 1943, kdy jeho rodina musela postoupit svůj domov k obývání německému okupantovi, objevila rukopisné sešity náhodou během stěhování Čapkova žena. Vydány byly o čtyři roky později taktéž v nakladatelství Fr. Borového.^[50]

Zajímavý je také osud prvního ze zmíněných děl – *Kulhavého poutníka*. Silná čtenářská odezva po vydání těchto Čapkových esejí roku 1936^[51] poněkud kontrastuje se skutečností, že se tato kniha vynořila z ticha po několikaleté odmlce a byla jednak poměrně vzdálená autorovým předchozím textům, ale hlavně zcela odlišná od soudobé české literatury. „Traduje se také, že Kulhavý poutník byl první Josefovou knihou, která i pro Karla Čapka byla překvapením.“^[52]

Mohlo by se zdát, že nás z dílny bratří Čapků dnes již nedokáže nic nového udivit. Uvědomujeme si jak jejich společnou prozaickou tvorbu, tak jejich tvorbu dramatickou i samostatné Čapkovy práce beletristické či odborné, a nabýváme tedy dojmu, že z literárního díla těchto ojedinelých českých autorů známe téměř vše. Dokladem toho, že tomu tak není, jsou nedávno vydaná *Filmová libreta*, kde se Josef i Karel objevují ve zcela nové spisovatelské roli.

„Pro kinema není nic nemožného,“ napsali už v roce 1910 bratří Čapkové v teoretické stati Biograf [...] A o jedenáct let později se oba stali filmovými autory.^[53] Každý napsal po dvou scénářích – Karel *Zlatý klíč*, který se jako jediný dočkal i své realizace, a *Tonku Šibenice*, Josef *Lakomce*, napsaného podle povídky francouzského spisovatele E. Helloa, a *Moc pověry*, mající jako předlohu povídku dánského spisovatele J. P. Jacobsena.^[54]

Všechny tyto dochované scénáře, tři pocházejí patrně z roku 1921 a *Tonka Šibenice* z roku 1938, přinesla v roce 1989 publikace nakladatelství Odeon. Texty byly

[49] ČAPEK, J. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980. s. 272.

[50] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 201.

[51] V anketě Lidových novin o nejzajímavější knihu roku 1936 se ocitl *Kulhavý poutník* na celkově čtvrtém místě a v letech 1936 až 1937 se dočkal šesti vydání.

[52] OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. s. 202.

[53] AUTOR NEZNÁMÝ (Zl.). Čapkové a film. *Tvorba*. 1989, Roč. neuveden, č. 37, s. 20.

[54] ČAPEK, J. a K. *Filmová libreta*. Praha: Odeon, 1989. s. 24.

objeveny relativně nedávno v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v pozůstalosti Jaroslava Kvapila a E. E. Kische, jediný Josefův *Lakomec* je známější už z dřívější doby (v roce 1970 jej ve své knihovně objevil filmový teoretik Jan Kučera).^[55] Editor celého svazku Pavel Taussig navíc vedle libret shromáždil také řadu příspěvků, v nichž oba bratři reagovali na tehdy nový fenomén, a z nichž můžeme vyčíst jednak to, že byli jeho nadšenými příznivci, jednak také, že ač filmový žánr nepatří mezi to nejpodstatnější z jejich tvorby, projevil se v ní stejnou měrou jako ve všech jejích ostatních oblastech.^[56]

Posledním výrazným současným připomenutím, tentokrát Čapkovy žurnalistické tvorby, je výbor *Publicistika I* s podtitulem *Sloupky, entrefilety, fejetony, črty aj.* z roku 2008. Tato kniha opět ukazuje, že bratři Čapkové nebyli jen proslulými literárními umělci, nýbrž že si oba získali jméno i jako žurnalisté a redaktoři Lidových novin. Na rozdíl od mladšího Karla však byly pro Josefa noviny spíše existenční nutností než hlavním zájmem (svým malováním se stále nemohl uživit, ačkoliv dnes se jeho obrazy draží v řádu milionů korun). Publicistický svazek předkládá obsáhlý výbor z té části novinářského díla Josefa Čapka, v níž se nezabýval výtvarným uměním, tedy z té části, kde vedl každodenní dialog se čtenářem prostřednictvím běžných žurnalistických žánrů. Čapek sám byl ke své publicistice macešský a za svého života z ní vydal pouze dva skrovné soubory (*Málo o mnohém* roku 1923 a *Ledacos* roku 1928). Čtenář má tedy konečně příležitost obhlédnout celek této strany jeho práce, která ovšem není příliš rozdílná od jeho díla literárního.^[57]

Publicistika I vyšla jako první svazek plánovaného vydání *Spisů Josefa Čapka*. V roce 2009 vydalo nakladatelství Triáda, které se tohoto projektu ujalo, *Knihy o umění* (obsahující *Nejskromnější umění, Málo o mnohém* a *Umění přírodních národů*), roku 2010 vyšla kniha *Beletrie 2* (obsahující *Kulhavého poutníka, Psáno do mraků* a *Básně z koncentračního tábora*) a roku 2012 kniha *Beletrie 1* (obsahující *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Země mnoha jmen, Gassirovu loutnu, Lakomce* a *Moc pověry*). Do budoucna jsou plánovány ještě tři svazky – *Beletrie pro děti* (obsahující *Povídání o pejskovi a kočičce, Dobře to dopadlo aneb Tlustý pradědeček a detektivové* a ostatní prózy tištěné v novinách), *Publicistika 2* a *Publicistika 3* (obojí obsahující tentokrát Čapkovy výtvarné eseje a kritiky).

[55] LUKÉŠ, J. O Čapcích – scénáristech. *Svobodné slovo*. 1989, Roč. 45, č. 229, s. 5.

[56] NOVÝ, P. Čapkové: filmové scénáře. *Zemědělské noviny*. 1989, Roč. 45, č. 162, s. 2.

[57] ČAPEK, J. *Publicistika I*. Praha: Triáda, 2008. s. 569.

2. 2 Nejvýraznější motivy recenzovaných děl

Pro velice rozmanitou literární tvorbu Josefa Čapka je charakteristických hned několik rysů. Z formálního hlediska je to jednak jeho sklon k nedějové próze (často se hovoří také o básni v próze), obdivuhodný um obrazného vidění (způsobený Čapkovým silným vztahem k malířství, který se do jeho slovesných děl prolínal stejně tak, jako se literatura projevovala v jeho umění výtvarném), časté střídání vypravěčské perspektivy (přechod z ich-formy na er-formu a zase naopak) nebo také silná potřeba hravosti, kterou Čapek rád zaměstnával nejen sebe, ale i své čtenáře (např. jméno černošského náčelníka „...Urruratatoa-Brebebe-Giligi-Babaroa-Fa-Hufnztglvz-Iii...“^[58] z díla *Pohádka o mně* nás nutí vyslovovat jej neúspěšně znovu a znovu, ačkoliv máme jazyk už úplně zlámaný).

Z hlediska obsahového se nám prostřednictvím Čapkových knih otevírá prostor pro téměř nekonečné nacházení významů a smyslů, objevování nových paralel a souvislostí a také možnost aplikace jednotlivých sdělení na současné dění (zdá se, že jeho silně nadčasové myšlenky nikdy nezestárnou, tedy alespoň posledních 50 let od jejich napsání mají stále stejnou, ne-li výraznější, platnost a uplatnitelnost).

Je tedy zřejmé, že postihnout všechna důležitá témata slovesné tvorby Josefa Čapka, by byla práce snad nejen velice dlouhá, ale téměř i nevykonatelná. Přesto však v následujících kapitolách zkusíme interpretovat alespoň dva nejvýraznější motivy Čapkova díla, které, jak se pokusíme doložit, mají základ v každé z jeho knih a zároveň se ruku v ruce s psaním Josefa Čapka vyvíjejí od svých holých počátků až do dospělého konce.

Nedá se říci, že by v každém autorově díle byl obsažen striktně pouze jediný motiv, témata se vzájemně prolínají a prostupují, ale zároveň je v některých dílech znatelná převaha prvního motivu, zatímco v jiných převažuje motiv druhý. Pro větší přehlednost jsme tedy následující interpretaci rozdělili do dvou podkapitol, v nichž se budeme věnovat dílům s největším podílem každého z motivů.

2. 2. 1 Otázka smyslu života a lidské existence

Jedním z nejvíce charakteristických tematických znaků literární tvorby Josefa Čapka je motiv smyslu života a smrti. Čapek se totiž téměř v každém svém díle zabývá

[58] ČAPEK, J. *Rodné krajiny*. Praha: Mladá fronta, 1985. s. 222

otázkou, co je významem věcí a jejich existence, v tomto směru se velice důsledně věnuje především hledání podstaty umění, a zamýšlí se také nad tím, co je vlastně smyslem lidského bytí a kam člověk ve svém životě vůbec směřuje. „Strohá existence věcí mne trýzní...“,^[59] píše v *Rukopisu nalezeném na ulici* ve své povídkové prvotině *Lelio*. Každá věc má podle něho ve světě své místo a opodstatnění, je ovšem důležité po této skutečnosti pátrat, neboť žít bez vědomí toho, proč žiji, postrádá pro Čapka význam.

Hlavními postavami povídek souboru *Lelio* se vždy stávají opuštění jedinci, kteří jsou nějak vyvrženi nejen ze světa ale i ze svého vlastního života. Zároveň jsou tato individua manipulována jakousi neviditelnou vyšší instancí, již může jednak abstraktně představovat osud či všeobecné zlo, ale také konkrétně bůh, jehož Čapek vždy píše s malým počátečním písmenem. „Vše, co žiješ, je bázeň a zjitření a již nemáš ničeho svého,“^[60] hodnotí v tomto smyslu svou (naši) situaci hrdina úvodní povídky *Lelio*.

Tato autorova sbírka, v níž se snad nejzávažněji objevuje potřeba hledání významu a směřování lidského života, je čtenářsky velice náročná. Při čtení se nám konstruují spíše jednotlivé obrazy než samotné příběhy, které se navíc navzájem prostupují a proměňují, a to mnohdy bez jakékoliv logické spojitosti. Celkově tak navozují dojem zmatenosti a vrženosti jedince do světa, v čemž bychom jistě mohli hledat propojení se zkušeností první světové války, avšak nesmíme opomenout skutečnost, že úvodní povídka souboru vznikla ještě před jejím vypuknutím a naše interpretace by tedy měla vycházet spíše z Čapkovy krize osobní než válečné. Je poutavé, jak se tato krize konkrétního jedince v textech přeměňuje na jakousi obecnou platnost – vystupující postavy totiž nikdy nemají vlastní jména, jsou označovány pouze zájmeny „já“ a „ty“, a právě tyto prvky se stávají prostředkem zobecnění.

Přestože jsou hrdinové povídek tímto způsobem odosobněni, řeší všeobecnou lidskou problematiku – kdo jsme a proč existujeme? Čapek ukazuje dva extrémy, kam až je schopna se lidská podstata vychýlit. Na jedné straně je to představa člověka – stroje, jež je bezesporu završena fejetonem *Umělý člověk*, a která ukazuje nesmyslnost lidské touhy po dosažení svého dokonalejšího já. Snad nejvýstižnějším příkladem z *Lelia* je povídka *Opilec*: „Jsa inženýrem, jal se konstruovati důmyslný automat: svého přesného dvojníka...“,^[61] ale „...panák jím konstruovaný pohřichu se ukázal náhradou

[59] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 11.

[60] Tamtéž, s. 9.

[61] Tamtéž, s. 29.

naprosto nespolehlivou.^{62]} Druhým pólem je pak člověk, který se naopak pomalu a nevědomky stává zvířetem, jako je tomu v případě povídky *Syn zla*: „...otec, poslušen neprozřetelného instinktu, [...] se vhoupl do této záludné jámy jako bezradná myška, a za ním letí jeho syn, lítý foxteriér, uchvacuje v tmách svou schoulenou kořist...“^{63]}

Těmito dvěma polohami Čapek v podstatě ukazuje lidskou nevymezenost, neboť o tom, co je ve středu mezi oběma póly, se nikde nezmiňuje. Vyvolává tak ve čtenáři zoufalý dojem, že člověk existuje buď na základě čistě mechanickém, nebo opačně pouze pudovém. Takové zjištění musí nutně vyvolat zděšení nad ubohou a nepodstatnou existencí každého jedince, jež je v textu reprezentováno nejrůznějšími zvoláními a povzdechy jednotlivých postav – „Což jsem nebyl dosti dobrý ani dosti zlý?“^{64]} Tím autor dodává svým hrdinům potřebný výraz a bezprostředně tak působí právě i na čtenáře.

Čapek naštěstí v *Lelii* nekončí pouhým konstatováním, že je lidská existence na tomto světě velice nejasná a prakticky bezvýznamná, ale nachází i určitý způsob vysvobození z této skutečnosti. Právě svoboda je pro něho jedním z důležitých faktorů života – „Proč toužíš tolik po svobodě, máš-li zítra zaniknouti?“^{65]} ptá se propuštěný vězeň jepice na okně v povídce *Záchrana*. Nemůže-li však člověk svého osvobození nijak dosáhnout, považuje Čapek za východisko už jen smrt - „...a přece se nic nezměnilo a zemřel nevysvobozen.“^{66]}

Podobný přístup Čapek volí i v případě své druhé sbírky povídek *Pro delfína*, jež je stále velice abstraktní a autor v ní opět využívá strategii střídání vypravěčských promluv, čímž z „já“ nebo „on“ rychle a jednoduše dělá „ty“ a význam textu se tak stává všeobecně platným - „Čtenáři, je zbytečno příliš se lekati a rozčilovati. Stalo se a již se na tom nedá nic změnit. [...] Ty jsi to, jenž v mnohém čekání byl nebo bude zklamán. [...] Čekej a doufej!“^{67]} Oproti předcházejícímu souboru cítíme v „*Delfínovi*“ významně pozitivnější posun. Snaha dosáhnout naplnění a uspokojení života je

[62] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 30.

[63] Tamtéž, s. 55.

[64] Tamtéž, s. 12.

[65] Tamtéž, s. 42.

[66] Tamtéž, s. 37.

[67] Tamtéž, s. 78.

postavám sice stále velice vzdálená, ale Čapek již nabízí i jiné východisko, než jakým je pouze smrt. Smysl lidské existence nachází především v lásce - „...člověk, jakkoliv bývá zpravidla nepochopitelně zlý, je bytostí tím zvláštnější, že bývá schopen skutečné lásky. Ba někdy i miluje a nic za to nechce.“^[68] – a také pak v tradici.

Soubor *Pro delfína* bývá kritikou často hodnocen jako dílo ve srovnání s *Leliem* o mnoho jednodušší. Jednoduchost je však v Čapkově vztahu k pátrání po významu existence velice směrodatným prvkem, jak se ukazuje v jeho pozdějších statích *Nejskromnější umění* a *Málo o mnohém*. V těchto textech Čapek zdůraznil podstatu a nevyhnutelnost všedních věcí, jež se postupně ukazují být jakousi náplní každodenního života a smyslem lidského bytí se tak stávají právě předměty jednoduché a zcela základní. Čapek poukazuje na význam již výše zmíněné tradice a také všednosti – „A tu se může přihodit, že se stanete svědky divného dění [...], jež vás v této chvíli cele naplní zvláštním podivem, klidem a důvěrou. Věci, před chvílí zatopené v temnotách a skryté vašim očím, počnou býti [...] A vedle nich stolička, jež k nim odevždy patří, stala se také z nezjevna přítomnou, soustředila se a zhustila se ze tmy do svých rozloh, a nyní jest tu, odměněna za své oddané spoléhání ve svou existenci darem zvláštního vlastního světla [...] Jistě nebyl to boj a zápas; jen prosté bytí.“^[69]

Obraz člověka vytrženého ze své každodennosti ukazuje naopak kniha *Stín kapradiny*, jejíž hrdinové Václav Kala a Ruda Aksamit se svým činem dostávají do nepřilíživé situace. Po nepromyšleném zavraždění myslivce dávají se oba na útěk a z počátku se před nimi zdánlivě otevírá prostor svobody. Prvotní úleva je však narušena v okamžiku, kdy je každý z nich dohnán vlastním svědomím a strachem. V této části textu nastupují rozsáhlé úvahové pasáže, které se dotýkají primárních existenciálních otázek, jakou je právě pozice člověka ve světě a vůči světu, a ukazují, kam až sahá lidská svoboda a možnosti. Východiskem jejich cesty za svobodou se ukazuje být opět smrt, protože než by se nechali zatknout, rozhodnou se raději oba zemřít. Čapek tím znovu vyzdvihuje důležitost svobody pro člověka a to i v tak krajní mezi, kdy je lidská svoboda vykoupena životem.

Také v aforismech *Psáno do mraků* Čapek stále po smyslu života a důvodu existence v podstatě čehokoliv (mj. umění, žurnalistiky, totalitních režimů atd.) pátrá. V centru zájmu tohoto díla se ocitá lidský život zmítaný okolnostmi doby a dějin.

[68] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 84.

[69] ČAPEK, J. *Rodné krajiny*. Praha: Mladá fronta, 1985. s. 75.

Zároveň můžeme *Psáno do mraků* chápat jako autorovu osobní zpověď a jakési nahlédnutí do soukromí jeho života i pocitů, neboť ve svých myšlenkách vlastně rekapituluje nejen všeobecný ale i svůj konkrétní smysl bytí – „Trpím životem? Jak bych netrpěl! Miluji život? Jak bych nemiloval! – Je v tom tedy rozpor? – Ba ne, je v tom život sám!“^[70]

Pro Čapka tolik příznačný motiv můžeme koneckonců zřetelně sledovat i v jeho nejposledněji vydaných dílech, jakými jsou *Filmová libreta* a výbor *Publicistika I*. Ve své žurnalistice se autor zabývá opět především otázkou každodennosti a všednosti jako základního stavebního kamene lidského života, scénáři naopak naráží na zcela nové spojitosti. *Lakomec* je dokonalou ukázkou toho, co se stane z člověka, jež celý život promrhá honěním se za něčím (v tomto případě za bohatstvím), jak už to známe z *Lelia*, aniž by se sám sebe zeptal, jaký to všechno má smysl. Druhý scénář *Moc pověry* zase evokuje otázku, jaký smysl má žít svůj život na úkor smrti někoho jiného, což je myšlenka až téměř neuvěřitelně nadčasová, vzhledem k druhé světové válce i Čapkovu nemilosrdnému osudu.

Autorova jediná sbírka poezie *Básně z koncentračního tábora* symbolicky i prakticky završuje jeho cestu za hledáním. „Za těla i duše trápení jsem skládal tato slova; to slova nevolníková ze zajetí jsou, z vězení, kdy všechno blahé, drahé se jeví ztraceným, kdy i tvůj život vlastní se nezdá být už tvým, kdy temno nade vším se svírá a prokleta se zdá být všechno bytí...“^[71] Počáteční slova básně *Úvodní* nepochybně vyvolávají otázku, má-li život na úplném konci lidských sil a v naprosto nelidských podmínkách vůbec ještě nějaký smysl. Jak šokovaný musí čtenář být po jejich dočtení – „Ne, nikdy ne! i tehdy na dně srdce svítí nám stále ještě nepohaslá víra!“^[72] Čapek svými verši, navzdory všemu utrpení a strádání tělesnému i duševnímu, ukazuje svou neskutečnou a bezbřehou chuť i lásku k životu a odhaluje tak v plné šíři to, na co se již od počátku své tvorby usilovně ptal, a sice že smyslem života je právě život, ale také smrt, jež je jeho neoddělitelnou součástí a jakýmsi vyvrcholením – „Umíráme, protože jsme žili. Smrt – protože prostě ne už tento život.“^[73]

[70] ČAPEK, J. *Psáno do mraků*. Praha: Československý spisovatel, 1970. s. 24.

[71] ČAPEK, J. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980. s. 11.

[72] Tamtéž, s. 11.

[73] ČAPEK, J. *Psáno do mraků*. Praha: Československý spisovatel, 1970. s. 127.

2. 2. 2 Poutník jako hlavní postava

S otázkou po smyslu života je poměrně úzce spjat i další, pro Josefa Čapka velice typický, motiv poutníka. Jedná se vlastně o pomyslnou cestu životem a směřování věcí i lidí do neurčitěho cíle. Ten Čapek v průběhu své tvorby nachází především ve smrti – zánik je totiž pro něho nejlogičtějším vyústěním zrození. Obecně bychom téma putování jistě byli schopni odhalit snad ve všech knihách, tedy nejen v textech Čapkových – každý hrdina prožívá svůj příběh, jenž někde začíná a jinde končí, přičemž hlavní postava se mezitím nějak vyvíjí (putuje) a k něčemu dospívá (dojde). U Čapka je ale důležitý právě proces putování, cesta samotná, tedy nejen její počátek či konec.

Postavy v *Lelii* jsou příznačné až jakousi honbou za svým cílem – za nevhodnější příklad nám poslouží povídka *Opilec*: „Co lovec antilop, který v Africe stopoval vzácné okapi, už dávno se znavil a rozmrzen marnou honbou se uchýlil do visutého lůžka [...], pokračoval tvrdošíjný lovec dívek v jiném zeměpásu den ze dne ve své honbě neméně tuhé a bezvýsledné.“^[74] V druhém povídkovém souboru *Pro delfína* tato tendence pokračuje, avšak na rozdíl od *Lelia*, kde sny zůstávají nenaplněné a otřesené, hrdinové alespoň v některých případech do svého cíle i dospějí, jako je tomu v případě povídky *Severus*. V té hrdina nachází smysl svého života v poznání a lásce a jeho příběh končí pro Čapka nepříliš typicky „happy endem“ – „Severus naslouchá: žízeň jeho duše se plní a ukájí. Je u cíle!“^[75] Čapkův cíl je v obou souborech již nápadně naznačen, jak ukazuje např. povídka *Plynoucí do Acherontu*: „Muž sebevrah [...] hledal ve Vltavě okamžitého ukončení svého nesnesitelného života [...] Kdyby ještě mohl doufat v milosrdný pokyn boží ruky, jistě by ho očekával mezi lidmi, a jestliže volil raději zemřít, umřel, protože si již ničeho nesliboval od boha, ani od lidí, ani od sebe.“^[76]

Taktéž fejeton *Umělý člověk* představuje jakousi lidskou posedlost, v tomto případě touhu po dokonalosti a novosti, vedoucí ovšem nejen k umělosti ale i k nesmyslnosti – „Jděte nám s člověkem starým a necht' už tu máme Člověka nového! Neboť člověk byl od přírody špatně udělán, i budiž nově upraven, zreformován,

[74] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 29.

[75] Tamtéž, s. 89.

[76] Tamtéž, s. 27.

přetvořen a překonán! Starý člověk měl vady, kterých Nový člověk mítí nebude a svět se zlepší!^[77] Člověk je ale pro Čapka krásný právě svou obyčejností, všedností a také svými omyly a nedokonalostí, což dále ukazuje i ve svých výborech z novinových příspěvků *Nejskromnější umění* a *Málo o mnohém*.

Výraznějšího obrysu dostává motiv cesty v knize *Stín kapradiny*, jež nás na první pohled v porovnání s předcházející autorovou tvorbou zaujme především výrazným uplatněním děje. Ten je poměrně jednoduchý, lineární a klidně plynoucí, nenajdeme zde žádné složité zápletky nebo odbočky, podstatné ale je, že se zakládá právě na motivech cesty a setkání. Hlavní postavy – Václava Kalu a Rudolfa Aksamita - můžeme nepřímo označit za dva poutníky, jejichž cestu v příběhu chápeme trojím způsobem – jako fyzickou pouť, cestu životem a cestu k vlastní duši a za vlastním svědomím. Putování našich hrdinů probíhá přímo, jednotlivé události se vyvíjejí chronologicky, pouze s výjimkou „snových“ nebo „vzpomínkových“ odboček, které slouží především jako únik od reality, což je další spojující prvek Čapkovy literární tvorby.

Postavy se pohybují ve velice přesně vymezeném konkrétním prostředí, jímž jsou Malé Svatoňovice – krajina Čapkova dětství. To je opět ona autorova zobecňující strategie – takováto informace totiž na čtenáře působí zejména jako upozornění, že může-li se takový příběh odehrávat v autorově okolí, může potkat i každého z nás. Prostor knihy je zajímavý také zřetelným a neměnitelným ohraničením, jímž je pro hrdiny les, který nemohou za žádnou cenu opustit. Les je zprvu chrání, ale zároveň je jakýmsi strůjcem jejich neštěstí počátečního i konečného. Václav a Ruda jsou v něm sice skryti, ale nakonec se jím cítí být sevřeni, obviňováni a uvězněni. Z tohoto zajetí pro ně vyplývá jediné východisko, jakým je právě smrt. Překvapivé je, že ta získává podobu vysvobození, nikoliv trestu, jak bychom nejspíš čekali – „Vrahu! Vrahu! vykřikly pušky. Smrt! zaječely pistole. [...] Nad Vaškovou hlavou ulétla větve, do listí to švihlo a na Rudově čele rozpukla se drobná skvrna a vytryskl červený pramének. Proč po něm střílejí, vždyť je už přece mrtev! užasl Vašek. [...] To už si nasadil revolver k čelu a spustil. Bože, co dělám, vždyť tam bude ten hajný, poděsil se. Ale už bylo pozdě: uviděl veliký sršící oheň a pak byla jen tma. Je po nich, řekli mužové, a tak by to nemělo být: vyhnuli se trestu.“^[78]

[77] ČAPEK, J. *Rodné krajiny*. Praha: Mladá fronta, 1985. s. 107.

[78] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 207 - 208.

Motiv putování můžeme nalézt i v rovině výstavby díla. Jedná se především o dialogickou formu, na níž je text z větší části postaven a bez níž bychom zřejmě s oběma hrdiny nemohli vůbec jejich cestu projít. Pomocí rozhovorů, ať už reálných či imaginárních, dostává se čtenář v příběhu dál a dál, a „svým“ častým vstupováním – „Počkejme, praví čtenář, toto mně jaksí nesouhlasí. Něco mi je tu divno...“^[79] – zase celý příběh zobecňuje a nastavuje jakousi všeobecnou platnost pro každého z nás.

Kulhavého poutníka, další z děl Josefa Čapka, ve kterém můžeme asi nejzřetelněji vypátrat téma putování, výstižně charakterizoval Jan Blahoslav Čapek jako „zповěď životního hledání,^[80] což se stává, jak je jistě patrné, určitým pojítkem obou našich zmíněných motivů. I v *Kulhavém poutníkovi* je ústředním motiv cesty, jíž můžeme opět vnímat tentokrát ve dvou rovinách – cesta skutečná a cesta symbolická. Prve zmíněná cesta je v textu paradoxně méně nápadná než ta druhá. Poutník se svým společníkem prochází kdesi venkovskou krajinou, kde, podobně jako hrdinové *Stínu kapradiny*, potkává různé postavy. S nimi se ovšem vůbec nedostává do kontaktu, je pouze jakýmsi pozorovatelem probíhající reality, čímž platnost svých myšlenek opět zobecňuje a nenuceně je tak vztahuje i na čtenáře. Symbolická pouť je jednak cestou za poznáním, ale především také metaforou lidského života a ukázkou jeho směřování.

Cesta našemu poutníkovi (můžeme o obou postavách hovořit v jednotném čísle, neboť se v podstatě jedná spíše o jakýsi rozdvojený subjekt než o dvě skutečně existující lidské bytosti) není ani zdaleka tak přísně vymezena jako pytlákům ze *Stínu kapradiny*. Je to pouť neurčitá, pouze odněkud někam, poutník neví, kam dojde a dokonce si není jist ani tím, odkud jde – „Ale nejsem si nikterak jist, že tak, jak jsem, čím jsem sobě sám, jsem odněkud, z nějakého určitého a pojmenovatelného místa vyšel.“^[81] Podstatná je právě sama pouť – řečeno s Josefem Čapkem: „Kdo to měl být, ten *Kulhavý poutník*? Abych to řekl co nejstručněji, znamenal mi člověka, který někam jde.“^[82] – a to právě proto, že nabízí prostor k pokládání si otázek a zároveň i k nacházení alespoň některých odpovědí.

V tomto bodě se dostáváme také k podstatě samotného názvu díla – *Kulhavý poutník*. Je důmyslné, že Čapek svého poutníka vytvořil právě s tímto handicapem,

[79] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 112.

[80] Tamtéž, s. 366.

[81] Tamtéž, s. 228.

[82] Tamtéž, s. 212.

protože tato jeho zdánlivá vada mu umožňuje všimnout si a vnímat věci kolem sebe a stává se mu vlastně výhodou, neboť cesta s kulhavým doprovodem zdá se být přínosnější než putování s rychlým průvodcem. Zároveň je subjekt opět představitelem obyčejného života – „...zhola nic mimořádného se s ním za ta léta nedělo.“^[83] - a vyznavačem tradic, což se v textu projevuje citacemi nejrozličnějších literárních i filozofických ikon.

Konečně i toto Čapkovo dílo je silně vystavěno na dialogičnosti promluv postav. To je také důvod, proč náš hrdina neputuje a ani nemůže putovat sám. V textu se sice vyskytuje i postava vypravěče jakožto pozorovatele a hodnotitele, ale hybatelem putování je zejména kulhavý poutník. Rozhovory, které vede se svým společníkem, způsobují plynutí textu i samotné cesty, a protože je dialog většinou souhlasný, bez konfrontace či nedorozumění, plyne naše pouť klidně a bez větších problémů, směřující ke svému cíli. „Tento cíl – ten pevný úmysl, v němž i Kulhavý chce dojít na konec své cesty [...] - je smrt. Ano, je jisto, že mu bude dříve či později zemřít!“^[84]

Jak již bylo výše předesláno, každý literární, ale nejen takový, hrdina je svým způsobem vlastně poutníkem, a každý život, ať už je jakýkoliv, představuje pro Josefa Čapka symbolickou pouť. Není pro nás tedy snad takovým překvapením, že autor obě tyto své tendence skloubil v jedno a ve své *Pohádce o mně* se stal její hlavní postavou – poutníkem na cestě života i za poznáním. „Vydal jsem se tedy, jak se tomu říká, směle do světa,“^[85] uvádí Čapek svou cestu za pokladem a královstvím, jež nakonec po strastech a trýznění opuštěný a odraný až na kůži nalezne sám v sobě. Ač zdánlivě tvorba pro děti, vystihuje *Pohádka o mně* Čapkovu životní pouť i jeho věčné hledání po smyslu lidského bytí a pomyslně dává alespoň nějakou odpověď na nespočetné množství otázek s tímto tématem spojených: „To zakleté království a poklad, to každý člověk nese v sobě sám. Každý člověk, který se vydal na daleké cesty za zakletým královstvím a pokladem, octne se proto nakonec až na holé poušti, kde nenajde už než sama sebe; a jestli v sobě pak nenalezne všechno své království a bohatství, jinde jich už nedojde.“^[86]

[83] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 214.

[84] Tamtéž, s. 215.

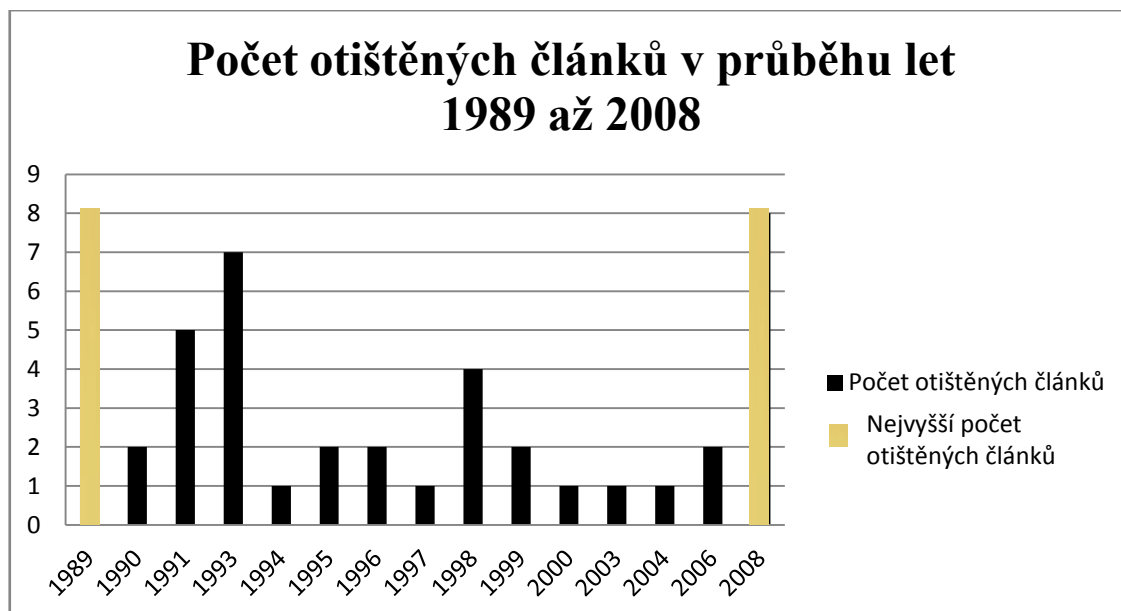
[85] ČAPEK, J. *Rodné krajiny*. Praha: Mladá fronta, 1985. s. 223.

[86] Tamtéž, s. 225.

3. RECEPCE LITERÁRNÍCH DĚL JOSEFA ČAPKA

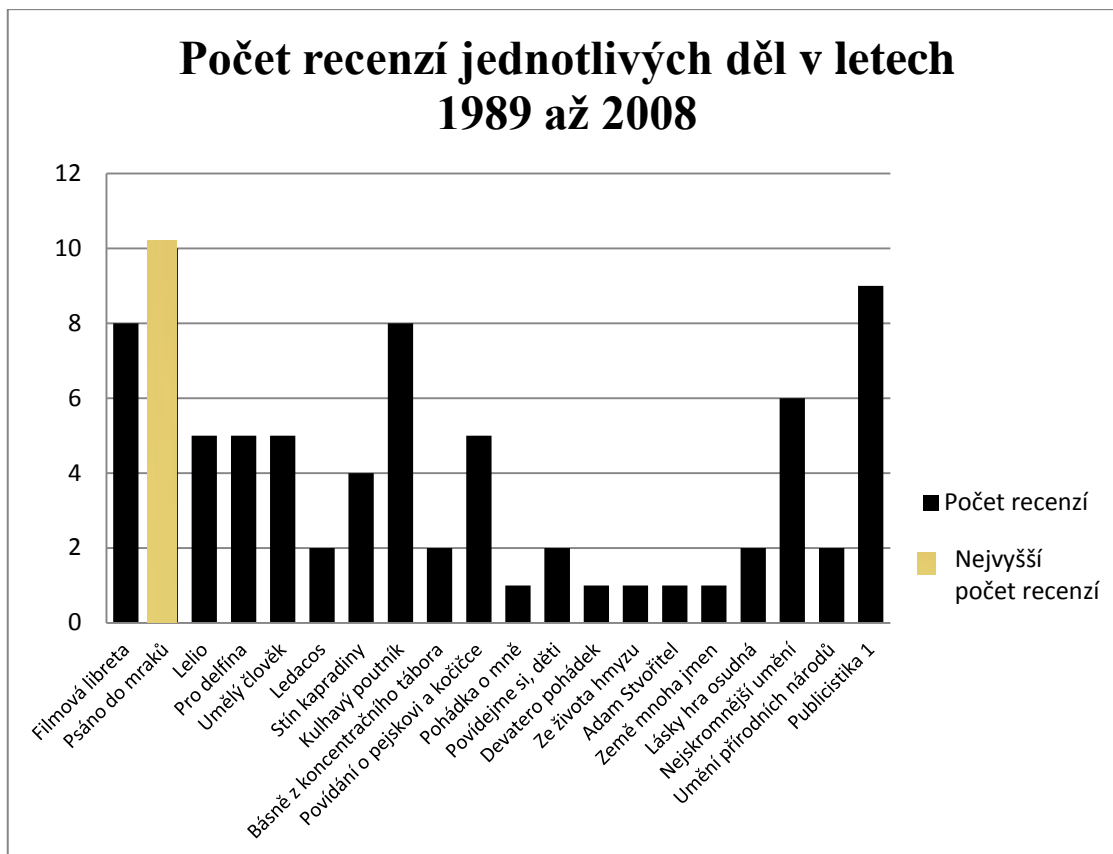
V následující kapitole budeme sledovat, jak jsou v současnosti (konkrétně v rozmezí let 1989 až 2008) českou kritikou přijímána a hodnocena jednotlivá literární díla Josefa Čapka. Jak můžeme vidět na grafu číslo jedna, počet otištěných článků na konci 80. a na začátku 90. let je poměrně vysoký. Od roku 1994 do roku 2004, s výjimkou roku 1998, zájem o autora díla klesá. Výrazněji opět narůstá od roku 2006 a celkově nejsilnějšími, co se zájmu o Čapkovo slovesné dílo v posledních dvaceti letech týče, jsou hraniční roky 1989 a 2008.

Graf 1 (Zdroj vlastní)

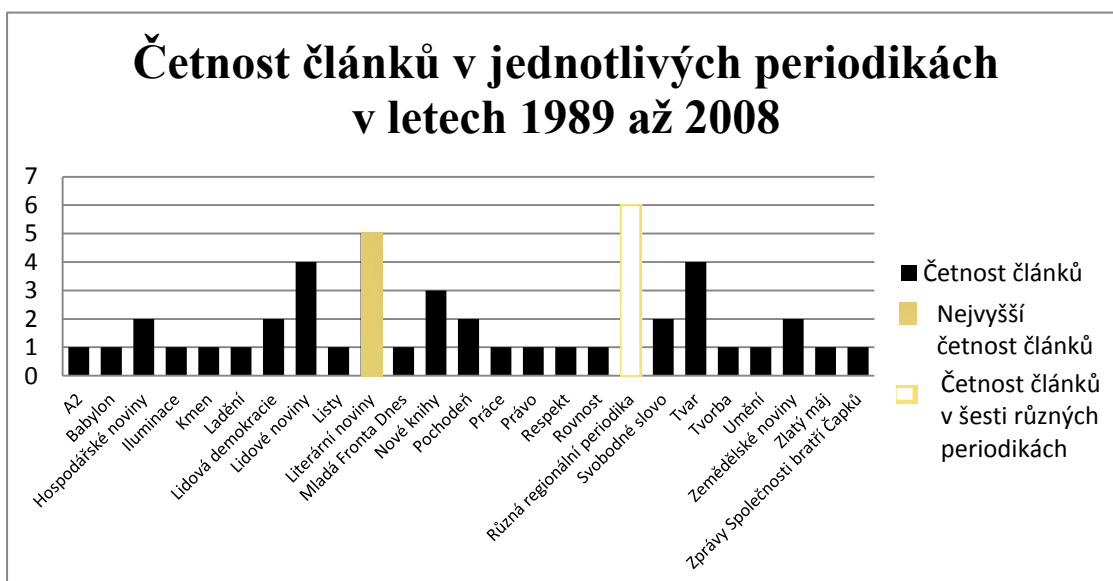
Krom poměrně vysokého počtu ohlasů je jistě zajímavé poukázat také na to, z jakých popudů recenzenti své články nejčastěji píší. Většinou jsou kritiky reakcí na nová vydání Čapkových knih, zatímco pouze naprostá menšina z nich se věnuje i textům okolnostmi nepřipomínaným. I proto jsou některá díla čteněji komentovaná než jiná, což můžeme sledovat na grafu číslo dva. Největšího zájmu dosáhla kniha *Psáno do mraků*, a to především v letech 1991 a 1993, kdy byla znovu vydána, tentokrát ve formě oblíbeného faksimilovaného výtisku. Druhým nejčastěji reflektovaným dílem je jednak první ucelený výbor Čapkovy činnosti žurnalistické *Publicistika 1*, jež vyšel v roce 2008 a stal se ihned velice populárním, jednak donedávna neznámá *Filmová libreta* a filozofický esej *Kulhavý poutník*, který byl taktéž znovu vydán v roce 2005 v souboru spolu s také velice často zmiňovanými povídkami *Lelio* a *Pro delfína*.

Graf 2 (Zdroj vlastní)

Články vycházely především v literárně orientovaných periodikách, jako jsou například Literární noviny nebo časopis Tvar. Poměrně často se tématu Josef Čapek věnovaly také Lidové noviny a informační týdeník Nové knihy, jak můžeme vidět na grafu číslo tři.

Graf 3 (Zdroj vlastní)

3. 1 Čapkové téměř neznámí

Ojedinělé dílo z produkce bratří Čapků – *Filmová libreta* – zaznamenala česká literární kritika prakticky okamžitě po jeho prvním vydání roku 1989. Kniha jistým způsobem vystupuje z řad ostatních „čapkovských“ textů, jak jsme již předeslali v předchozí kapitole, poloha scénáristů není ani pro jednoho z bratrů příliš typická a zřejmě také proto objevení jejich libret tolik upoutalo českou literární veřejnost.

Ladislav Vacina^[86] považuje filmovou scénaristiku Josefa a Karla Čapků za epizodní záležitost vzhledem k jejich obrovské tvůrčí aktivitě a rozměrnému literárnímu dílu z jiných žánrů. „Číst filmové scénáře bratří Čapků znamená ubírat se krajinou pro čtenáře neznámou a zvláštní.“^[87] Zároveň ale uznává, že podstata libret pro jejich tvorbu jako takovou není zcela odlišná. Zejména je zajímavé sledovat, z jakých principů autorská dvojice vycházela a jak uspěla při výběru témat, jejich rozpracování a možnostech realizace. Z tohoto hlediska Vacina považuje za nejúspěšnější text Karla Čapka *Zlatý klíč*, který hodnotí jako „...evidentně nejpropracovanější, bezprostředně působivý a jako jediný – možno říci - také dovedený až do konce.“^[88] Oba scénáře Josefa Čapka podle Vaciny zase nasvědčují, jakým způsobem chtěl Josef zasáhnout do českého filmu ve shodě s bratrem i v naprosté nezávislosti na jeho cestě. Vacina naráží především na společnou tematiku *Zlatého klíče* a *Lakomce*, jež se oba dotýkají otázky bohatství a chudoby, ale také lidské morálky, citu a smyslu pro spravedlnost. *Moc pověry* podle něho naopak ukazuje možnost básnické imaginace Josefa Čapka.

Pro Bohuslava Hoffmana^[89] je dílo důležité také proto, že nám dává zcela nový pohled na Čapky jako na autory filmových scénářů. Texty obou bratří považuje za konkrétní ukázkou tzv. scénária němého filmu a zdůrazňuje, že i když je tento žánr pro tvorbu obou bratrů nepříliš typický až téměř kuriózní, má dílo významnou hodnotu historickou, neboť poukazuje na vývoj české kinematografie, a není bezvýznamné ani z aspektu literárního či výtvarného.

Petr Nový^[90] upozorňuje také na bravurní jazyk a styl, jímž oba bratři vládli, a který je strhující i v jejich libretech. Zároveň hovoří také o ideách, obsažených v těchto

[86] VACINA, L. Psáno pro stříbrné plátno. *Kmen*. 1989, Roč. 2, č. 22, s. 10.

[87] Tamtéž, s. 10.

[88] Tamtéž, s. 10.

[89] HOFFMANN, B. Čapkové téměř neznámí. *Nové knihy*. 1989, Roč. neuveden, č. 23, s. 1.

[90] NOVÝ, P. Čapkové: filmové scénáře. *Zemědělské noviny*. 1989, Roč. 45, č. 162, s. 2.

čtyřech textech a shoduje se spolu s dalšími (mezi nimi i Jan Lukeš^[91]), že jsou to myšlenky, které i dnes vyznívají nejen velice aktuálně, ale i provokativně, což dokládá úvahou Josefa Čapka: „...celková bilance však ukazuje jedno: jako dříve byla opereta půdou kýčařiny, tak se jí nyní stává český film. Pravda, nemůžeme soutěžit třeba s filmem americkým co do současnosti. Netřeba u nás pěstovati skoky přes propasti v automobilu, netřeba, aby hrdina skočil v padáku z nejvyššího továrního komína, dal se přejetí vlakem a smýkati na koňském ohonu. V takových věcech s cizinou soutěžit nemusíme. Z toho však následuje, že bychom s cizinou museli soutěžit zrovna ve výrobě nehodnotného šuntu.“^[92]

Ladislav Vacina^[93] celou kritiku završuje obdivným konstatováním, že *Filmové scénáře* jsou ukázkou specifické umělecké tvorby bratří Čapků, dokladem jejich tvůrčího rozmachu a spontaneity, a také toho, co pro oba bratry znamenal film – tedy svébytný umělecký projev.

3. 2 Poselství psané do mraků

Nejspíš největší vlnu kritiky autorova literárního díla přineslo nové vydání jeho aforismů *Psáno do mraků* z roku 1993. Kniha byla vydána již po třetí (poprvé roku 1947, podruhé v roce 1970), ale žádný z jejích předchozích výtisků, opomeneme-li jen na okamžik jedinečný obsah díla, se úpravou nemohl rovnat tomu poslednímu – faksimilovanému. Zřejmě právě vlivem ojedinělé korekce vzbudilo dílo tak mohutný zájem. Autoři recenzí se zaměřovali především na několik klíčových momentů celé knihy, jako je její tematické rozvržení nebo výrazná forma, a jejich hodnocení je veskrze kladné.

Psáno do mraků je velice zajímavé už jen tím, jak velice problematické je určení žánru tohoto Čapkova textu. Což ostatně ve svém článku poznamenává Jaromír Slomek, je to „...dílo, v jehož žánrovém označení se literární historikové neshodují – podle spisovatelských slovníků jde jednou o aforismy, podruhé o deníkové zápisy, potřetí o filosofický zápisník.“^[94] Je pravdou, že většina recenzentů se v této otázce shoduje právě u výše zmíněné trojice pojmů. Konkrétně Jan Kuklík^[95] dílo označuje

[91] LUKEŠ, J. O Čapcích – scénáristech. *Svobodné slovo*. 1989, Roč. 45, č. 229, s. 5.

[92] NOVÝ, P. Čapkové: filmové scénáře. *Zemědělské noviny*. 1989, Roč. 45, č. 162, s. 2.

[93] VACINA, L. Psáno pro stříbrné plátno. *Kmen*. 1989, Roč. 2, č. 22, s. 10.

[94] SLOMEK, J. Kniha, která je něčím jiným, než měla být... *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 7.

[95] KUKLÍK, J. Poselství psané do mraků. *Lidové noviny*. 1991, Roč. 4, č. 16, s. 8.

za básnickou zkratku, osobní filozofický zápisník, který chápe jako Čapkovo svědectví o sobě, a vyjadřuje se také o autorově aforistickém způsobu myšlení, v němž se snaží najít určitou kontinuitu a celistvost, podobně jako i Vladimír Binar.^[96] Ten ve svém článku píše, že Čapek pomocí svých rozdrobených zápisků našel jakýsi sjednocující princip v životě.

Jako deníkové zápisy a aforismy hodnotí *Psáno do mraků* např. i Viktor Kudělka,^[97] Vladimír Karfík^[98] nebo Agáta Pilátová,^[99] která se zabývá také vztahem formy a slovesné výstavby textu. „Čapek [...] volí pro svá nedlouhá, lapidárně formulovaná a přitom slovesně vytríbená sdělení nejrůznější formy, aforismus, definici či souvětí vystavěné na paradoxu. Střídají se interpunkční znaménka, která mají svůj přesný obsahový význam.“^[100]

Zcela rozdílný názor na žánrové zařazení knihy vyjadřuje ovšem Jiří Opelík,^[101] který Čapkovy zápisky vůbec nepovažuje za deníkové záznamy, ačkoliv zachovávají deníkový sled a útržkovitě také zrcadlí autorův čtenářský deník, a dokonce ani za aforismy, třebaže některé z nich nároky na tuto dráždivou formu Čapkova mládí bezpochyby splňují. Podle Opelíka *Psáno do mraků* jsou právě to než myšlenky.

Slomek^[102] ale upozorňuje i na další významnou problematiku ohledně Čapkových aforismů, a sice se věnuje otázce, do jakého literárního období kniha *Psáno do mraků* vlastně patří. „...dostala se do jakéhosi literárněhistorického vakua: napsána byla před válkou, a vyšla až po ní.“^[103] Slomek tady naráží na zvyklost, řešit takovou situaci vynecháním díla z učitelských osnov i učebnic, což je podle něho sice řešení pohodlné, ale zcela nešťastné. Podobnému tématu se věnuje také Viktor Kudělka,^[104] který ovšem knihu vidí jasně zakotvenou v období, ve kterém vznikala (tedy v rozmezí let 1936 až 1939) a svůj názor podkládá tím, že jsou aforismy

[96] BINAR, V. *Psáno do mraků. Nové knihy*. 1993, Roč. neuveden, č. 13, s. 1 / 3.

[97] KUDĚLKA, V. *Není snadno býti člověkem: Josef Čapek časový a nadčasový. Lidová demokracie*. 1993, Roč. 49, č. 93, s. 6.

[98] KARFÍK, V. *Knihovnička Literárních novin. Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 15.

[99] PILÁTOVÁ, A. *Knížka k svátku. Práce*. 1993, Roč. 49, č. 65, s. 7.

[100] *Tamtéž*, s. 7.

[101] OPELÍK, J. *Byl Josef Čapek Michelelem de Montaigne naší nové literatury. Tvar*. 1995, Roč. 6, č. 12, s. 1 / 4.

[102] SLOMEK, J. *Knihy, která je něčím jiným, než měla být... Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 7.

[103] *Tamtéž*, s. 7.

[104] KUDĚLKA, V. *Není snadno býti člověkem: Josef Čapek časový a nadčasový. Lidová demokracie*. 1993, Roč. 49, č. 93, s. 6.

prostoupeny „...hrozbou nacistického útlaku a násilí, ovzduším kolem mnichovské krize i následující mravní mizérií tzv. druhé republiky.“^[105] Zároveň to podle něho textu neubírá možnost být dílem nejen nadčasovým, ale i trvale platným.

Dalším důležitým aspektem, jímž se recenzenti hojně zabývali, jsou jednotlivá témata knihy. Jan Kuklík^[106] chce ve svém článku přímo podniknout „...pokus zmocnit se alespoň některých Čapkových myšlenek.“^[107] Dílo si pro svou analýzu pomyslně rozdělil na několik kapitol, jednak podle obsahu, jednak chronologicky podle doby vzniku. Čapek podle něho ve svých aforismech hledal původ umění, které mu bylo magické, zpovídal se ze svého vztahu k žurnalistice, refleктоval nejtěžší otázky doby a analyzoval také podstatu soudobých tyranských systémů. Za největší myšlenky knihy Kuklík považuje ty, jež vznikly po Mnichovu, mezi nimi např. i: „Co by mohlo být v této nešťastné zemi brutálnější než útlak německý: - Český, přece!“^[108] V tomto bodě také autor chápe Čapkovy záznamy jako litanii – prosbu české země o vzhopení se a vyrovnání se se svým údělem statečně a s odvahou.

Jako odkaz nebo vzkaz čtenářům vnímá *Psáno do mraků* i Agáta Pilátová,^[109] která dílo dále charakterizuje jako soubor reflexí o životě, umění, o vztahu člověka ke světu, o individualitě a duši, označuje ji za knihu moudrosti a text veskrze myslitelský, a také jako shrnutí výsledků úvah, životních prožitků a tvůrčích názorů, svědectví o vlastním hledání a nalézání smyslu bytí i poslání věci a jevů. Jednotlivé myšlenkové celky jsou podle autorky obsahově bohatě strukturované a mají obdivuhodnou námětovou šíři. Otázku obsahu a jednotlivých motivů krásně shrnuje Vladimír Binar,^[110] když píše, že *Psáno do mraků* je „...jedinečná kniha české literatury, v jejíchž aforismech, maximách, paradoxech, úvahách a zápiscích se zračí celé vnitřní bohatství osobnosti, v níž se nerozlišitelně prolínalo vidění malíře, úžas básníka i posedlost kontemplátora...“^[111]

Poněkud jednostranný pohled má na toto Čapkovu dílo Pavla Pečinková,^[112] která jej nahlíží především jako doklad autorova chápání a postoje k umění. Ten se

[105] KUDĚLKA, V. Není snadno býti člověkem... *Lidová demokracie*. 1993, Roč. 49, č. 93, s. 6.

[106] KUKLÍK, J. Poselství psané do mraků. *Lidové noviny*. 1991, Roč. 4, č. 16, s. 8.

[107] Tamtéž, s. 8.

[108] Tamtéž, s. 8.

[109] PILÁTOVÁ, A. Knižka k svátku. *Práce*. 1993, Roč. 49, č. 65, s. 7.

[110] BINAR, V. *Psáno do mraků*. *Nové knihy*. 1993, Roč. neuveden, č. 13, s. 1 / 3.

[111] Tamtéž, s. 1.

[112] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

podle Pečinkové v průběhu jeho tvorby proměňoval stejně tak, jako se měnil způsob, jakým Josef Čapek dělal umění vlastní. Když autor píše své aforismy a je téměř na konci své umělecké cesty, podle Pečinkové „...už netvoří literaturu, ale píše, jako když se kříví větve stromů, píše do mraků.“^[113] Ostatně, jak zaznívá ze všech článků nejčastěji: „Život se nepíše: žije se,“^[114] což je podle Binara^[115] také Čapkova maxima.

Pro kritiky byla podstatná také úprava tohoto třetího vydání Čapkových aforismů. Podle Jaromíra Slomka^[116] je faksimilová podoba výtisku důležitá zejména proto, že nám tak může dílo ukázat Čapkovu myšlenkovou úpornost, stylistickou zodpovědnost, hledání co nejlepšího výrazu, zpřesňování a precizování, což může čtenář vyvodit z četných škrťů a důsledného začernění míst, s nimiž autor nebyl spokojen.

Nakonec je jistě zajímavé podívat se také na to, jak své zápisy hodnotí sám Josef Čapek: „Aforismy. Hvězdičky. Kniha plná hvězd, inkohorentní, psána bez zámyslu do prázdna. Krása světa, krása věcí, růže, ptáci. Až strach, že člověk zemře a to všechno zhasne s ním, a ti, kdo jsou jeho, už nebudou nic mít, že pro něho už ničeho nebude.“^[117]

3. 3 Znovuobjevený Josef Čapek

V rámci projektu nakladatelství Dauphin u příležitosti 110. výročí narození Josefa Čapka začala v roce 1997 vycházet řada s názvem *Z díla Josefa Čapka*, která si kladla za cíl seznámit nejen literární ale hlavně také širokou veřejnost s reprezentativními díly rozsáhlé a žánrově rozmanité autorovy slovesné tvorby. Vydány byly povídkové soubory *Lelio* a *Pro delfína*, soubor statí *Nejskromnější umění*, výbor z fejetonů a sloupků nazvaný *Ledacos* spolu s rozsáhlým fejetonem *Umělý člověk* a v neposlední řadě také esej *Kulhavý poutník*. Na tyto snahy navázalo později i nakladatelství Lidové noviny, které v roce 2005 vydalo soubor čtyř Čapkových textů (*Lelio*, *Pro delfína*, *Stín kapradiny* a *Kulhavý poutník*) a od roku 2008 se o připomenutí autorovy literární činnosti zaslouhuje také nakladatelství Triáda, jež, tentokrát v rámci

[113] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[114] BINAR, V. Psáno do mraků. *Nové knihy*. 1993, Roč. neuveden, č. 13, s. 3.

[115] Tamtéž, s. 3.

[116] SLOMEK, J. Kniha, která je něčím jiným, než měla být... *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 7.

[117] BINAR, V. Psáno do mraků. *Nové knihy*. 1993, Roč. neuveden, č. 13, s. 1.

řady *Spisy Josefa Čapka* rozvržené do sedmi knih, vydalo mj. v roce 2010 soubor *Beletrie 2* (obsahující *Kulhavého poutníka*, *Psáno do mraků* a *Básně z koncentračního tábora*). Díky těmto vydavatelským počínům se tak postupně znovu dostávají do povědomí české literární kritiky i ty Čapkovy texty, které nepatří k nejznámějším ani nejdiskutovanějším, přestože jsou obecně recenzenty považovány za klíčové k pochopení slovesného díla našeho autora.

3. 3. 1 Povídkové soubory *Lelio* a *Pro delfína*

Soubory povídek *Lelio* a *Pro delfína* patří podle Hany Kubáčkové^[118] mezi reprezentativní díla Čapkovy slovesné tvorby. Zároveň se ale spolu s jinými shoduje na tom, že jsou to texty pro současné čtenářské publikum stále málo známé. Také Jaromír Slomek^[119] povídky považuje za nedoceněné, přestože obsahují myšlenky aktuální i pro naše století jedenadvacáté. Možný důvod, proč širší veřejnost nemá i přes téměř 80 let, které uplynuly od doby, kdy byly knihy poprvé vydány, *Lelio* a *Pro delfína* v povědomí, nachází Filip Tomáš.^[120] Ten jednak označuje oba soubory za literární specialitku, jednak upozorňuje na vůbec první kritiku Čapkových textů z doby, kdy pro ně hledal nakladatele. Čapek se obrátil mj. také na Ludvíka Bradáče, který konkrétně *Lelio* odmítl se slovy „Nějak moc divoké!“ a Tomáš jeho hodnocení i přes odmítavý postoj považuje za výstižný.

Co se hodnocení formální stránky díla týče, recenzenti se ve svých názorech vesměs shodují. Filip Tomáš^[121] oba tituly hodnotí jako oscilující na pomezí povídky a básně v próze. Stejně tak nahlíží dílo Hana Kubáčková,^[122] která se dále více věnuje uspořádání jednotlivých textů do sbírek, kdy každý z dvojice souborů obsahuje 7 povídek řazených chronologicky podle data vzniku. Kubáčková upozorňuje také na návaznost Čapkovy tvorby a počátky básně v próze u autora vidí již v jeho vůbec prvních samostatných povídkách z *Almanachu na rok 1914*, jež mají ale podle Kubáčkové zřetelně jiné ladění a vyznění.

Výrazným prvkem textů je podle Hany Kubáčkové i prolínání, které je

[118] KUBÁČKOVÁ, H. Z díla Josefa Čapka. *Babylon*. 1998, Roč. 7, č. 7 – 8, s. 2.

[119] SLOMEK, J. *Lelio*, *Pro delfína*, *Stín kapradiny*, *Kulhavý poutník*. *Lidové noviny*. 2006, Roč. 19, č. 30, s. 6.

[120] TOMÁŠ, F. Josef Čapek ad usum delphini. *Právo*. 1998, Roč. 8, č. 34, s. 9.

[121] Tamtéž, s. 9.

[122] KUBÁČKOVÁ, H. Z díla Josefa Čapka. *Babylon*. 1998, Roč. 7, č. 7 – 8, s. 2.

všudypřítomné ve všech povídkách a ve všech jejich rovinách – ať už se jedná „...o změnu vypravěčské perspektivy (přechody z ich formy do er formy a naopak) nebo o vzájemné prostupování příběhů několika postav v rámci jednoho textu. V některých povídkách jsou přechody odděleny podkapitolou (viz. Plující do Acherontu), někde přicházejí neohlášený, postavy a příběhy se zjevují a zase zanikají, aniž by se vzájemně rozvíjely, doplňovaly, podmiňovaly či na sebe logicky navazovaly. [...] Příléhavější by bylo nazvat je obrazy, výraznými svojí barevností, nečekaností, obrazy, které se vynořují a poté mizejí, aby se opět, někdy zcela nečekaně, vrátily.“^[123] Čapkovy obrazy jsou podle autorky velice silné, což je dáno také jejich kontrastem, který Kubáčková dokládá opět povídkou *Plynoucí do Acherontu*.

Pro recenze *Lelia* a *Pro delfína* je dále sjednocujícím názor, že povídky mají oproti Čapkově dřívější tvorbě výrazně temnější ladění. Kubáčková v nich vidí „...pocity izolovanosti, uzavřeného prostoru, z něhož je nemožné vyjít ven. Vědomé stavy a realita lehce a téměř neviditelně přecházejí ve sny a vize, které se později zase vracejí na zem, k lítosti, zklamání a k vědomí své nepravdivosti.“^[124] Podle Tomáše^[125] se ale tato mladická skepse, deziluze až zášť k celému světu postupně oslabuje (např. v epickém *Stínu kapradiny* nebo filozofickém *Kulhavém poutníkově*) a i *Lelio* „...si přes svůj brutálně lyrický negativismus ponechává vůli k životní entitě dobra.“^[126]

Filip Tomáš si také všimá Čapkova sklonu k hravosti. Autor podle něho vede v celém souboru jakousi hru se čtenářem, kterou dovede do krajnosti v nejméně výraznější povídce *Syn zla*. Tomáš vysvětluje: „Syn takřka ubodá otce, při jeho útěku z vězení nastane slizce děsivá apokalypsa a syn vlastním tělem roztrhaným na opravdu lodi Espérance (Naděje) zachraňuje bezmocného boha spolu se svým otcem. V závěru ale vypravěč poodstoupí od svého textu a zle se vysměje čtenáři tak naivnímu, který by uvěřil, že vypravěč by se zachoval stejně. Něco takového nepadá v úvahu! Vypravěč je totiž i čtenářem; o jeho (naší) morálce si nedělejme iluze.“^[127]

K povídkovému souboru *Pro delfína* se samostatně autoři článků téměř nevyjadřují. Kubáčková^[128] jej přímo řadí k *Lelii*, a to pro jejich podobnou formu a

[123] KUBÁČKOVÁ, H. Z díla Josefa Čapka. *Babylon*. 1998, Roč. 7, č. 7 – 8, s. 2.

[124] KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13.

[125] TOMÁŠ, F. Josef Čapek ad usum delphini. *Právo*. 1998, Roč. 8, č. 34, s. 9.

[126] Tamtéž, s. 9.

[127] Tamtéž, s. 9.

[128] KUBÁČKOVÁ, H. Z díla Josefa Čapka. *Babylon*. 1998, Roč. 7, č. 7 – 8, s. 2.

ladění, chronologické uspořádání povídek, tendenci k nedějovosti a prolínání příběhů. Tomáš^[129] alespoň upozorňuje na pokračující umírněnost v této druhé Čapkově knize, epizody zde podle něho ztrácejí svou vypjatost na úkor společensky sociální kresby a zdůrazňuje zde také větší úlohu ironie oproti *Lelii*, čímž oba soubory, byť minimálně, odlišuje.

Dalo by se říci, že vlnu kladné kritiky svým výstižným hodnocením sjednocuje Jiří Janáček:^[130] Soubory povídek *Lelio* a *Pro delfína* „...jsou charakteristické svou uměleckou osobitostí a jistou výjimečností, [...] jsou prodchnuty fantazií, lyrickým vnímáním okolí, tematicky pak obsáhnou nemalou dávku válečných i životních zážitků, které formovaly autorovy životní postoje a sociální cítění.“^[131]

3. 3. 2 Fejeton Umělý člověk a soubor fejetonů *Ledacos*

Na fejetonistickou tvorbu Josefa Čapka reagovala kritika opět velmi kladně. Ve středu zájmu se ocitl především fejeton *Umělý člověk*, jenž byl mnohými hodnocen jako Čapkův zásadní text. Marie Langerová^[132] *Umělého člověka* či-li „Homo artefactus“ označuje za „...patrně nejrozsáhlejší a nejslavnější ‚ilustrovaný fejeton‘“,^[133] který dle autorky vznikl spojením obou Čapkových umů – umění slova i kreslení karikatur a ilustrovaných vtipů. Podle Aleše Hamana^[134] Čapek ve svém textu zaujal kritické stanovisko k futuristickému obdivu mechanické strojové civilizace, čímž se pokusil satiricky vyrovnat s tímto Marinettiho myšlenkovým směrem, jenž usiloval o vytvoření tzv. „nového člověka“. Toto téma, jak Haman dále upozorňuje, ostatně není vzdálené tvorbě bratří Čapků ani později (jako příklad udává jejich společné drama *Adam Stvořitel*).

Hana Kubáčková^[135] zdůrazňuje již výše předeslaný sklon k ironičnosti v tomto autorově textu. Čapek v něm totiž naoko po futuristickém „novém člověku“ pátrá.

[129] TOMÁŠ, F. Josef Čapek ad usum delphini. *Právo*. 1998, Roč. 8, č. 34, s. 9.

[130] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

[131] Tamtéž, s. 20.

[132] LANGEROVÁ, M. Nové slovo: totalita: Pro Josefa Čapka byly noviny pozorovatelnou. *Respekt*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 49.

[133] Tamtéž, s. 49.

[134] HAMAN, A. Moderní civilizace, umělý člověk a Adam Stvořitel bratří Čapků. *Tvar*. 2000, Roč. 11, č. 6, s. 4.

[135] KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13.

„Začíná ve středověku u Golema a pokračuje směrem do současnosti, ve které si všímá třeba typických postav z idylických obrazů (Homo friseuriensis), nebo ‚Šviháků‘, kteří se oblékají a chovají přesně podle módy (Homo elegant mod.). Jemnou ironií se vysmívá všem předem daným konstrukcím a ideálům, a to zejména na poli uměleckém. Přes různé typy nakonec dochází ke konstrukci pravého umělého člověka, který je vybaven tlakoměry, hustoměry, plynoměry zaznamenávajícími jeho náladu, tlak, potřebu jídla. V nesmyslnosti této představy se skrývá Čapkův názor na futuristické snahy o úplné ovládnutí života umělostí a technikou.“^[136]

Na Čapkův výbor z fejetonů a sloupků nazvaný *Ledacos* se recenzenti soustředili jen minimálně. Kubáčková naráží zejména na výběr textů, jenž není tematicky ohraničený, autor v nich zaznamenává různé podněty, od podivuhodných událostí až po příhody, které se občas přihodí každému. Opět je v díle všudypřítomný jemný vtíp a ironie a autorku také zaujala zajímavá textová strategie, že se často Čapkův záměr, např. snaha upozornit na věci obecné, které se nedějí tak, jak by měly, schovává ve dvou řádcích textu, jenž je jinak cele věnován odlišnému tématu. Karel Kolařík^[137] oproti tomu naráží na fakt, že *Ledacos* je jediným výběrem z autorovy publicistiky, který vyšel za jeho života, a představuje tak tedy shromáždění článků pro Josefa Čapka nějak důležitých nebo významných.

3. 3. 3 Kalendářové krimi *Stín kapradiny*

Jak byla novela *Stín kapradiny* oblíbená v letech svého vydání, v současnosti je jí věnována jen velice skrovná pozornost – zmiňují se o ní blíže pouze čtyři články. Je to jistě právě také proto, že se nejedná o dílo dříve opomíjené a v posledních letech nijak nedostupné, takže jsou ho čtenáři i recenzenti nasyceni a není potřeba ho tedy výrazněji připomínat.

Toto „kalendářové krimi“, jak jej nazývá Filip Tomáš,^[138] je zajímavé především z hlediska Čapkova obratu od básně v próze k epickému útvaru. Podle Jiřího Janáčka^[139] je ale autorova cesta k novele předznamenána již větou z *Lelia*: „Vše, co

[136] KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13.

[137] KOLAŘÍK, K. Nejen pod čarou o sobě a o světě: Nad prvním svazkem vybraných spisů Josefa Čapka. A2. 2008, Roč. 4, č. 44, s. 6.

[138] TOMÁŠ, F. Josef Čapek ad usum delphini. *Právo*. 1998, Roč. 8, č. 34, s. 9.

[139] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

žiješ, je bázeň a zjitření a již nemáš ničeho svého.“^[140] Janáček tím naznačuje jistou kontinuitu, návaznost a vývoj v Čapkově slovesném díle. Všímá si především motivu cesty, hledání, putování a nalézání, věnuje se krátce také proměně postav Václava Kaly a Rudolfa Aksamita, prostředí, které podle něho v textu funguje jako hlas spravedlivého řádu vesmíru, který prosazuje vyšší, obecnější kodex lidství a vyzdvihuje celkovou uměleckou osobitost a výjimečnost této knihy.

Formální stránce a výstavbě textu se věnuje Petr Mareš,^[141] který si všímá zejména baladičnosti díla, jeho okouzující lyricko-epické stránky a vynalézavého využití rozhovorů hrdinů i pozoruhodných vnitřních monologů.

Zajímavý je jistě také pohled Ondřeje Horáka,^[142] který jednak vyzdvihuje Čapkovu silnou stránku v popisech otevřené krajiny, ale hlavně vyjadřuje názor, že „...Stín kapradiny Josefa Čapka je daleko lepší než Hordubal Karla Čapka.“^[143] Zároveň ovšem podotýká, že bratři Čapkové neexistovali v jakémsi separovaném skleníku, a tedy není nutné jednoho z bratrů chválit tak, že dílo druhého bude snižováno.

3. 3. 4 Esej Kulhavý poutník

Čtenářsky nejnáročnější knihu z Čapkova slovesného díla, jak *Kulhavého poutníka* označuje Jiří Janáček,^[144] česká literární kritika hodnotí pouze v samých superlativech. Hana Svanovská^[145] považuje text za nejvýznamnější dílo Čapkovy literární činnosti a Aleš Fetters^[146] toto tvrzení ještě doplňuje o názor, že *Kulhavý poutník* je vůbec zásadním dílem k pochopení osobnosti Josefa Čapka i jeho všestranné tvorby. Označuje jej za Čapkovu vrcholnou filozoficky laděnou dílo, které se ovšem, jak poznamenává Janáček,^[147] s jeho předcházejícími díly myšlenkově setkává.

[140] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

[141] Tamtéž, s. 20.

[142] HORÁK, O. Taková dobrá kniha vznikla z novin. *Lidové noviny*. 2008, Roč. 21, č. 89, s. 19.

[143] Tamtéž, s. 19.

[144] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

[145] SVANOVSKÁ, H. Život a svět přes všechny své milosti strašlivě vážný. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 10.

[146] FETTERS, A. Josef Čapek, Rodné krajiny. *Krkonoše – Podkrkonoší*. 1989, Roč. neuveden, č. neuvedeno, s. 335.

[147] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

Pro Pavlu Pečinkovou^[148] základní význam *Kulhavého poutníka* spočívá v otázce: „Odkud přicházíme, kdo jsme, kam jdeme?“^[149] Podobně vnímá knihu i Jiří Janáček,^[150] podle něhož si v sobě *Kulhavý poutník* nese právě motiv putování a nalézání. Už sama cesta s „kulhavým doprovodem“ je pro Janáčka do jisté míry hledáním a nacházením, přičemž Čapek podle něho získává své odpovědi v jakémisi platonském dialogu nebo středověkém sporu duše s tělem. Veškeré autorovo tázání se a hledání podněcuje podle Janáčka „...ve čtenářích přemýšlení o sobě samém, ale také o světě zbaveném duchovního rozměru. Čapkovy reflexe míří k osvěžení naší duše, která se stává ‚hrdinkou‘ rozpravy.“^[151]

Pavla Pečinková^[152] se i v tomto Čapkově díle soustředí výhradně na jeho pojetí umění. Hodnotí jej takto: „Ne už tedy výtvarný zákon, ne už realita světa, ale duše je to, co v sobě nese sílu tvořivosti. Podstata umění se spojuje se základní povinností člověka: pochopit a naplnit své lidství.“^[153] Pečinková upozorňuje také na to, že autor ve svém díle vlastně aktualizuje sokratovský etický model, spojující umění s poznáním, dobrem a štěstím a vyplývá jí tedy, že umění je zejména mravním úkolem lidstva.

Určit žánr *Kulhavého poutníka* nebylo pro recenzenty nijak složité – všichni jej hodnotí jako filozofický esej. Pečinková dodává, že se Čapek v období vzniku knihy obecně zříká diktátu moderní výtvarné formy a volí pokud možno nejpřímější a nejpravdomluvnější cestu vyjádření, což je v případě literatury právě volný esej. „Od umělecké virtuozity přechází k nejisté reflexi, nastupuje cestu od Osoby k Duši.“^[154]

Výrazným znakem *Kulhavého poutníka*, na něhož naráží Jiří Janáček,^[155] je Čapkova inspirace řadou citátů. Je mu velice blízký Pascal, ale najdeme zde i ozvuky Komenského, řada moudrostí je podepřena připomínkami z Goetha, Shakespeara,

[148] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[149] Tamtéž, s. 11.

[150] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

[151] Tamtéž, s. 20.

[152] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[153] Tamtéž, s. 11.

[154] Tamtéž, s. 11.

[155] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

lyrický přístup supluje čínská poezie a samozřejmě Máchu. Úlohu citátů zdůrazňuje i Petr Mareš,^[156] který se zastavuje také u Čapkova netypického využití dialogu.

Čapkovský znalec Jiří Opelík^[157] se ve svém článku, věnovaném tématu *Kulhavého poutníka*, zaměřuje především na tezi Václava Černého, který se snažil Čapkovi přisoudit podobnost s francouzským renesančním myslitelem Michelelem de Montaigne, s čímž Opelík nesouhlasí. Nachází sice jistou paralelu mezi textem Josefa Čapka a *Eseji* zmíněného Montaigna, ale celkově shodu popírá. „Existuje vsutku řada podstatných rysů sdružujících oba naše autory [...] Oba introverti tematizující své já a vymezující je ustavičnou konfrontací s druhými i kvůli druhým; oba vzdělanci a laičtí myslitelé unikající doktrínám i službě veřejnosti [...]; oba milenci vezdejšího života, jejichž cílem je štěstí, ale kteří to také hned na začátku svého psaní potřebují nějak srovnat s faktem, že cílem individuálního bytí je smrt; oba vyznavači jednoty těla a duše; oba fatalisté důvěřující osudu. Čtenáři obou autorů však vědí, že kolik je mezi nimi podstatné shody, tolik je mezi nimi i podstatného nesouladu.“^[158] Opelík také připomíná, že se Montaigne ocitl v *Kulhavém poutníku* výlučně díky Čapkově četbě a odpovídá si tak zároveň i na otázku položenou v titulku svého článku: „Byl Josef Čapek Michelelem de Montaigne naší nové literatury? [...] Josef Čapek je Josefem Čapkem naší nové literatury.“^[159]

Konečně velice originálně hodnotí Čapkovy eseje Marie Langerová,^[160] která *Kulhavého poutníka* označuje za pozoruhodně pomalé dílo, jež nám výstižně charakterizuje i Josefa Čapka jako vynikajícího pozorovatele obyčejných věcí. Jaromír Slomek^[161] dodává, že se opět jedná o dílo naplněné více než aktuálními myšlenkami a koresponduje tak také s názorem Jiřího Janáčka,^[162] „...že není třeba ve všem s Čapkem souhlasit, ale jeho snaha po odvrácení se od hrozby vnějšího efektu a povrchnosti vnímání by mohla dnešním člověkem, třeba jen nepatrně, otrást.“^[163]

[156] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

[157] OPELÍK, J. Byl Josef Čapek Michelelem de Montaigne naší nové literatury. *Tvar*. 1995, Roč. 6, č. 12, s. 4.

[158] Tamtéž, s. 4.

[159] Tamtéž, s. 4.

[160] LANGEROVÁ, M. Nové slovo: totalita: Pro Josefa Čapka byly noviny pozorovatelnou. *Respekt*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 48 – 49.

[161] SLOMEK, J. Lélío, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník. *Lidové noviny*. 2006, Roč. 19, č. 30, s. 6.

[162] JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20.

[163] Tamtéž, s. 20.

3. 3. 5 Poprvé a naposledy básníkem

První a zároveň také poslední poezii Josefa Čapka zaznamenala kritika prakticky ihned po jejím úvodním vydání. V dnešní době se ovšem k tomuto dílu vrací jen minimálně, což je pravděpodobně způsobeno také tím, že se *Básně z koncentračního tábora* od roku 1980^[164] nedočkaly žádného nového přetisku (s výjimkou roku 2010, kdy byly skromně připomenuty v souboru *Beletrie 2*).

Přes tuto nepatrnou pozornost, jež je dílu v současnosti věnovaná, charakterizuje Pavla Pečinková^[165] Čapkovy básně jako dosvědčení „...nejvzácnějšího lidského činu, jedinou oblast svobody i nejdůraznější nástroj komunikace nesdělitelného.“^[166] Autorka je chápe také jako prostředek varování, poučení a napravení, což je typické i pro Čapkova díla předcházející.

Forma básně jako taková ovšem pro tvorbu Josefa Čapka vůbec příznačná není. V souvislosti s jeho texty se sice často hovoří o tzv. básni v próze, avšak prakticky je to poprvé, co se Čapek k žánru poezie obrátil. Hana Svanovská^[167] je ale toho názoru, že jsou *Básně z koncentračního tábora* vlastně výsledkem tříbení autorova jazyka v průběhu jeho žurnalistických let, přičemž jeho styl označuje za „...výsostně poetický, přitom však ve vší vážnosti pozemské skutečnosti zakotvený.“^[168] Vyzdvihuje také jeho stylistické umění zkratky, které mu umožnilo vyjádřit vše důležité i na poměrně malém prostoru. Pavla Pečinková^[169] oproti tomu hodnotí Čapkovy verše jako konvenční veršovaná schémata, která se stala „...posledním pojítkem s lidstvím...“^[170] a která vracela „...číslům hodnotu člověka.“^[171]

Pečinková má k básním vůbec celkově zajímavý vztah. Zprvu jí „sachsenhausenské“ verše připadaly nmoderní, příliš jednorozměrné, účelové

[164] Tehdy byly vydány nakladatelstvím Odeon v souboru *Oheň a touha*.

[165] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[166] Tamtéž, s. 11.

[167] SVANOVSKÁ, H. Život a svět přes všechny své milosti strašlivě vážný. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 10.

[168] Tamtéž, s. 10.

[169] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[170] Tamtéž, s. 11.

[171] Tamtéž, s. 11.

a v podstatě popisné. Jak ve svém článku píše: „Chápala jsem jejich oprávnění a nevyhnutelnost, ale nebyly mi dost uměním.“^[172] Později ale autorka uznává, že „...básně z koncentračního tábora nejsou slevěním z Čapkových uměleckých ideálů, ale jejich dovršením a potvrzením. Nejsou to jen verše chorého chorým pro potěchu, časová věc bez vyšších nároků, ale přesah nad nároky pouhého Umění s U.“^[173]

3. 4 Zapomenutá pohádka

Pohádková tvorba Josefa Čapka české literární kritice v posledních letech téměř uniká. Recenzenti se o ní ve většině případů zmiňují pouze v souvislosti s dramatisací těchto Čapkových děl, jako je tomu v případě Zdeňka Tichého,^[174] který připomíná knihu *Povídejme si, děti*, zinscenovanou pražským divadlem Viola. Ze stejného důvodu hovoří ve svém článku o *Povídání o pejskovi a kočičce* i Eva Pavlatová,^[175] která ovšem chytře poznamenává, že kniha není pouze o příběhu těchto dvou zvířecích kamarádů, ale také o Josefu Čapkovi, jehož postava v pohádce několikrát přímo vystupuje. Dílo je podle autorky důležité zejména proto, že provokuje dětskou fantazii, což je v době, kdy za nás všechno udělají počítače nebo polotovary, skvělé.

Výrazně větší pozornost věnuje Čapkově literatuře pro děti Věra Vařejková.^[176] Podstatná je pro ni právě otázka, zda je vůbec Josef Čapek jako „pohádkář“ v povědomí české literární kritiky i široké veřejnosti zaznamenán. Vařejková si na svůj dotaz odpovídá tím, že budeme-li *Povídání o pejskovi a kočičce* chápat jako pohádku, ačkoliv ji autor sám nazval zrovna povídáním, Čapek jako tvůrce pohádek opomenut není. „Avšak jiné jeho povídání, nazvané naopak pohádka – Pohádka o mně – s pohádkovou obratností čtenářské pozornosti uniká.“^[177] Tímto textem se Vařejková ve svém článku zabývá nejvíce.

Krátce se ovšem zmiňuje také o výboru *Povídejme si, děti*, který jednak hodnotí jako „povídačskou dílnu“ Josefa Čapka, jednak jej předkládá jako doklad autorovy hravosti, jež je typická pro celou jeho tvorbu. Čapek se podle Vařejkové pokouší

[172] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění... *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[173] Tamtéž, s. 11.

[174] TICHÝ, Z. A. Miroslav Táborský si přeje hezkou práci doma. *Mladá fronta Dnes*. 1999, Roč. 10, č. 60, s. 18.

[175] PAVLATOVÁ, E. Nejen pro děti... *Lidová demokracie*. 1994, Roč. 50, č. 46, s. 8.

[176] VAŘEJKOVÁ, V. Zapomenutá pohádka. *Zlatý máj*. 1991, Roč. 35, č. 6, s. 327.

[177] Tamtéž, s. 327.

vstoupit přímo do dětských her „...a volí k tomu mluvené slovo. Tak vznikají jeho povídaní pro děti, resp. s dětmi, s nimiž autor ‚jakoby‘ beseduje v konkrétní vypravěčské situaci, neustále atakován dětskou naivitou a inspirován neuspokojitelnou dětskou potřebou poslouchat, ptát se, bavit se a smát, objevit báječnou hračku i v jazykovém tvoření.“^[178]

Čapkova povídaní nejsou podle Vařejkové založena na nějaké čisté linii příběhu, ale právě naopak na neustálém vstupování a mísení rozhovorů. Zároveň mají jistý publicistický ráz – autor se pomyslně ocitá uprostřed skupiny a předstírá bezradnost, o čem má vlastně povídat. Rozprávky nakonec vždy obsahují kratší pasáže s vyprávěním nějakého příběhu a vedou jednak k morálnímu poučení a také k hrám, čímž Vařejkové připomínají jakési publicistické causerie.

Hlavním tématem článku Věry Vařejkové,^[179] jak již bylo předesláno, je Čapkova *Pohádka o mně*. Tu autorka nepovažuje za zrovna běžný typ pohádky a je podle ní zajímavé sledovat, proč právě tomuto svému textu dal Josef Čapek název pohádka, zatímco „*Pejskovi a kočičce*“, charakterem pohádky velice blízkým, označení povídaní. *Pohádka o mně* je pro Vařejkovou netypická především proto, že vypravěč bývá zřídka také ústředním hrdinou, s nímž se dějí pohádkové divy (jako je tomu v tomto případě). Vařejkové to ale nevadí, naopak tato strategie podle ní ozvláštňuje fikci a probouzí zvědavost.

I v tomto Čapkově textu Vařejková zdůrazňuje povahu hravosti, kterou dokládá např. na „...v kondicionálech formulovaném fantazírování na téma přímo kuriózní – ‚kdybych se třeba narodil jako černošský král‘; dominuje v něm rozmarná hra se skládáním předlouhého nesmyslného královského jména, které se na přání dětí a z rozvernosti autora překlene přes celé tři řádky...“^[180] Tyto a další úvahy však směřují podle Vařejkové ještě k něčemu jinému, než je jen pobavení, a sice se jedná o hru a poučení, přičemž směřování této autorské strategie je obapolné. „Autor si potřebuje pohrát, neboť ho dětská hravost fascinuje, a děti s úsměvem přijmou vtipně formulované poučení i napomenutí.“^[181]

[178] VAŘEJKOVÁ, V. Zapomenutá pohádka. *Zlatý máj*. 1991, Roč. 35, č. 6, s. 327.

[179] Tamtéž, s. 327.

[180] Tamtéž, s. 327.

[181] Tamtéž, s. 328.

Vařejková^[182] dále analyzuje Čapkův postup ve výstavbě textu. Sleduje, že v první části své pohádky opakovaně používal kondicionálová spojení se spojkou „kdyby“, jež vyjadřuje nesplnitelnost podmínek a tím i přání vypravěče. Je tudíž zjevný karikující charakter této části textu i jeho záměr – tedy že má sloužit nejspíše k pobavení. Splňovat přání je ale žánrová povinnost pohádky „...a ta začíná až tam, kde povídačský tón je vystřídán vyprávěním, fabulí, směřovanou k určitému cíli.“^[183]

Vařejková se věnuje i samotnému příběhu. Hlavní postavou stále zůstává sám vypravěč – Josef Čapek v roli poutníka, jež je mu také velice blízká – a vydává se na cestu hledat poklady a zámky. Cestou potkává různé kouzelné bytosti (záhadné dědečky, kouzelné babičky) a ti mu radí, kudy má jít (přestože oni sami jdou zcela opačným směrem). Takové putování by ale bylo příliš jednoduché, a protože jsme v pohádce, „...výklad musí být zkomplikován, jinak by se nemohl rozvinout epický konflikt.“^[184] Čapek tedy na své pouti dostane zvláštní a jen velice málo pohádkovou radu: „Ale nesmíš jim – ať ti lidé dělají, co chtějí – nikdy říct, ‚To je špatné‘ nebo ‚Není to pravda‘, sice se potážeš se zlou...“^[185] Taková rada ovšem úplně postrádá mravní hodnotu, když radí ke všemu přikyvovat a všechno pochválit, na druhou stranu je jednoznačná a výhodná, protože vydat se s ní do světa slibuje jedině úspěch. „Náš poutník vykročí směle a projde pořádný kus cesty, než dojde k lidem – a tím i ke konfliktu.“^[186]

V tomto momentě podle Vařejkové přichází opět zlom ve stylu vyprávění – „...místo lehkosti causerie nastoupí groteskně reportážní tón...“^[187] V hrdinovi se vzepře mravní opravdovost a postaví se radě na protest. Ta tím nabírá z hlediska pohádky úplně jiného světla – namísto příznivého konce s vytouženými poklady sledujeme poutníka odraného, opuštěného a nahého v poušti, jemuž zbývá snad už jen holý život a naděje na návrat. Vařejková se trefně ptá: „Jsme vůbec ještě v pohádce, jež má odměňovat dobré a trestat zlé, mířit k šťastnému konci a přinášet uspokojení?“^[188] Text ale svoji žánrovou povinnost splní, protože poutník na konci své cesty nehyne fyzicky ani morálně a naopak pochopí něco velmi podstatného.

[182] VAŘEJKOVÁ, V. Zapomenutá pohádka. *Zlatý máj*. 1991, Roč. 35, č. 6, s. 328.

[183] Tamtéž, s. 328.

[184] Tamtéž, s. 328.

[185] Tamtéž, s. 328.

[186] Tamtéž, s. 328.

[187] Tamtéž, s. 328.

[188] Tamtéž, s. 328.

Podle Vařejkové^[189] se znovu nacházíme v bodě, kdy Čapek nabírá causeristický tón – „...nedělá z toho žádnou tajnost a beze všeho mi to poví: ‚To zakleté království a poklad, to každý člověk nese v sobě sám. Každý člověk, který se vydal na daleké cesty [...], octne se proto nakonec až na holé poušti, kde nenajde už než sama sebe; a jestli v sobě pak nenalezne všechno své království a bohatství, jinde jich už nedojde.‘“^[190] Takto si tedy Čapek podle Vařejkové se svými posluchači hraje, až je přivede k myšlence, že jsou na všem již od začátku domluveni – co je správné a co je pravda – a dovede je k povzbudivému poznání: „...o tom, jak člověk nelehce získává, oživuje své mravní principy cestou chaosem světa, jak hromadí svou zkušeností poklad ve vlastním nitru, v němž najde místo k spočinutí i východisko k aktivní interakci se světem, s jehož novými poutníky se o své poznání chce podělit.“^[191]

V souvislosti s předchozí citací se jistě nelze nezmínit o silné podobnosti Čapkovy *Pohádky o mně* a Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce*, jak na to naráží i Věra Vařejková. Ta obě díla srovnává, a ačkoliv jí Komenského „*Labyrint*“ připadá neporovnatelně složitější, nachází mezi těmito alegorickými poutěmi určité paralely.

Celkově pohádka pro Vařejkovou splňuje svou obecnou potřebu, aby její hlavní postavy vycestovaly za čímsi (pokladem, princeznou) do světa. Tito hrdinové se pak vesměs rádi navracejí domů, což celé odpovídá potřebám epiky a napomáhá rozvinutí fabule. Vařejková text hodnotí jako velice silné etické poselství, které Čapek chytře ukryl a zaobalil právě do pohádky, aby touto přístupnější formou a střídáním „povídacích“ a vypravěčských rovin ulehčil dětem přijetí mnohdy tak závažného sdělení.

3. 5 Dramatická tvorba

Na autorovu dramatickou tvorbu recenzenti v posledních dvaceti letech takřka zapomínají. Petr Mareš^[192] se jen velice nepatrně dotýká první samostatné hry Josefa Čapka *Země mnoha jmen*, když upozorňuje na fakt, že drama bylo poprvé uveřejněno v roce 1923 a od té doby se neuskutečnilo žádné jeho další vydání. Je tedy podle Mareše silně opomíjené a současnému čtenáři prakticky nedostupné.^[193]

[189] VAŘEJKOVÁ, V. Zapomenutá pohádka. *Zlatý máj*. 1991, Roč. 35, č. 6, s. 328.

[190] Tamtéž, s. 329.

[191] Tamtéž, s. 329.

[192] MAREŠ, P. Začínají vycházet Spisy Josefa Čapka. *Zprávy Spol. bratří Čapků*. 2008, Roč. neuveden, č. 89, s. 4.

[193] Petr Mareš svůj článek napsal roku 2008. v roce 2012 v rámci nakladatelství Triáda vyšla kniha *Beletrie 1*, v níž byla mj. uveřejněna i hra *Země mnoha jmen*.

Také jen velmi stručně se, v souvislosti s uvedením hry do brněnského divadla *In flagranti*, zmiňuje Alena Kalábová^[194] o společném dramatu bratří Čapků *Ze života hmyzu*. Kalábová hru charakterizuje jako dramatickou féerii, jež ve své době vyjadřovala „...stanovisko malého člověka uprostřed složitého světa, který po skončení 1. světové války procházel prudkými změnami.“^[195] Autoři podle ní v duchu dobového relativismu využili uvolněnou dramatickou formu – revuální sled scén – ke konfrontaci různých pohledů na tentýž proces. Za hlavní postavu označuje Kalábová představitele lidské říše Tuláka, který pozoruje, komentuje a odsuzuje „...hmyzí projevy živočišnosti, chamtivosti, sobectví a fanatismu...“^[196] a má pro ni jasně moralizující a hodnotící charakter, což může ovšem přinášet i jistá úskalí – Kalábová naráží zejména na velice dlouhé promluvy této postavy a na problematiku jejího divadelního ztvárnění. Celkově má drama pro autorku právě jistou moralizující poučnost a i „...přes nános tří čtvrtin století...“^[197] je pro ni tato hra trvalou součástí českého divadla.

Výrazně podrobněji se ale ve svém článku věnuje divadelní tvorbě bratří Čapků Aleš Haman,^[198] který se soustředí na jejich poslední společnou hru *Adam Stvořitel*, jež pro něho představuje nejen završení fáze jejich utopických dramát, ale i jakési celkové dovršení určité vývojové etapy díla obou bratrů. Tímto textem se Haman zabývá především z hlediska tématu „umělý člověk“, které pro Josefa Čapka není ničím neznámým. Ačkoliv by nás možná na první pohled nenapadlo spojovat hru zrovna s tímto motivem (jako mnohem vhodnější se jeví např. *R.U.R.* Karla Čapka), je podle Hamana právě *Adam Stvořitel* dokončením myšlenky strojové civilizace, na niž bratři naráželi už v době svých tvůrčích počátků.

První ukázky „umělého člověka“ najdeme již v Čapkových prvotinách – *Krakonošova zahrada* (např. povídka *Systém*) a *Zářivé hlubiny* (např. povídka *L'Eventail*) – kde se setkáváme s nápadem náhrady člověka strojem. Haman považuje figuru androida za „...protihráče lidské bytosti...“^[199] a v počátcích tvorby obou Čapků ji chápe spíše jako „...intelektuální hříčku kontrastující svou mechaničností s lidským

[194] KALÁBOVÁ, A. Mladé divadlo čekají lepší časy. *Rovnost*. 1998, Roč. 8, č. 58, s. 12.

[195] Tamtéž, s. 12.

[196] Tamtéž, s. 12.

[197] Tamtéž, s. 12.

[198] HAMAN, A. Moderní civilizace, umělý člověk a *Adam Stvořitel* bratří Čapků. *Tvar*. 2000, Roč. 11, č. 6, s. 1.

[199] Tamtéž, s. 1.

naturelem.^[200] Vlivem válečných zkušeností se však tento jejich vztah k technice vytvářející umělý svět počal měnit a za nejvýraznější projev této změny považuje Haman^[201] právě drama *R.U.R.*

„V tomto ohledu byla pro Čapky kardinální i otázka přetvoření člověka samého, tvorba ‚nového‘ člověka.“^[202] Haman tím naráží na názor Karla Čapka, který v roce 1912 napsal: „Zcela všeobecně lze říci, že předmětem literatury je člověk, proto každý nový literární směr proti starému proklamoval člověka jako něco nového, domnívaje se, že přišel na pravý způsob, jak lze člověka písmem vytvořit.“^[203] Podle Hamana tím Čapkové našli cestu, jak nového člověka zkonstruovat - „písmem vytvořený“ člověk je zrovna člověk vymyšlený (umělý), neboť písmo je projevem myšlení. Takto se např. i Josef Čapek vyrovnal svým fejetonem *Umělý člověk* s futuristickou představou „nového člověka“.

Živnou půdu pro vznik *Adama Stvořitele* vidí však Haman nejen v otázce „umělého člověka“, ale i v rozdílných názorech a pohledech společnosti na to, co je ve světě skutečně nové a co staré. S myšlenkovými předpoklady, že „...nic není bez ceny...“^[204] a že „...náš svět je neskonale bohatší a plnější života než svět vyplněný dogmatickými klady a generálními zápory...“^[205] přistoupili bratři Čapkové k tvorbě svého posledního společného dramatu. Haman upozorňuje na problematickou stránku tohoto utopického textu, kde se podle něho spojuje „...přílišná intelektualizace a filozofická tezovitost...“^[206] jež jim byla často vytýkána, spolu s uvolněností formy a antiideologickým étosem hry, který podle Hamana zase nahrával zjednodušujícím ideologickým interpretacím.

Z hlediska formální stránky hry nahlíží Haman *Adama Stvořitele* jako „...revuální sled obrazů...“^[207] pro jehož scénickou realizaci je příznačná proměnlivá projekce a symbolicky znaková stylizace postav, které jsou odindividualizované „...na ideová schémata loutkové povahy.“^[208] Poukazuje také na některé zřetelné rysy

[200] HAMAN, A. Moderní civilizace, umělý člověk a Adam Stvořitel bratří Čapků. *Tvar*. 2000, Roč. 11, č. 6, s. 1.

[201] Tamtéž, s. 1.

[202] Tamtéž, s. 4.

[203] Tamtéž, s. 4.

[204] Tamtéž, s. 4.

[205] Tamtéž, s. 4.

[206] Tamtéž, s. 4.

[207] Tamtéž, s. 4.

[208] Tamtéž, s. 4.

expresionistického dramatu, jako je např. uvolnění dramatické formy, depsychologizace postav nebo abstraktní alegorizace. Ve hře je podle něho také patrný až jakýsi rozklad dramatického tvaru a intelektuální ironie.

Jádrem významové výstavby hry není podle Aleše Hamana^[209] „...polemika se snahou zlepšit svět, nýbrž s představou, že nový svět a nového člověka nelze stvořit ‚písmem‘, to znamená umělou myšlenkovou konstrukcí založenou na negaci předchozího.“^[210] Haman to zdůvodňuje tím, že pro Čapky tu svět vždy nějakým způsobem existuje a nelze jej tedy stvořit z ničeho. „Jde spíš o to, čím je svět pro člověka, než o to, jaký má být člověk pro tento svět,“^[211] vysvětluje Haman.

Všímá si právě výše zmíněné snahy o absolutní novost, která podle něho ovšem ve hře nic nového nakonec nepřináší – vše vede k umělosti, jež v sobě stejně nese prvky toho, co bylo před tím. V souvislosti s tím se podrobněji zaměřuje na analýzu jednotlivých postav. Za „...pouhé odlitky dřívějších myšlenkových projektů náboženských či filozofických...“^[212] označuje Adamova nadčlověka, Evu i Lilitku. Ani Alter Ega nepovažuje Haman za oponenta, jako kterého si jej Adam stvořil. Oba jsou podle něho pouze „...výrazem trvalého protikladu sjednoceného v lidské bytosti.“^[213] Konečně celá hra není pro Hamana vlastně ničím jiným, než „...postupným zrcadlením tohoto protikladu v různých významových rovinách a podobách...“^[214]

Výraznými postavami jsou podle Aleše Hamana také demagogové (fašistický a komunistický), již vznikají z Adamova individualistického nadlidství i Alter Egova masového světa. Ti si uzurpují právo diktovat lidem svá voluntaristická rozhodnutí a jejich vpád na scénu pro Hamana znamená zvrát v demokratickém dialogu – „...v tomto momentu vzniká příležitost pro diktaturu.“^[215] Zároveň upozorňuje na postavy dvou opilců – „...jeden z nich je opilý anarchistickou svobodou, druhý krásou světa...“^[216] – v nichž bychom podle Hamana mohli spatřovat „...ironické ztělesnění trendů soudobého umění opouštějícího své specifické sdělovací poslání a pro Čapky

[209] HAMAN, A. Moderní civilizace, umělý člověk a Adam Stvořitel bratří Čapků. *Tvar*. 2000, Roč. 11, č. 6, s. 4.

[210] Tamtéž, s. 4.

[211] Tamtéž, s. 4.

[212] Tamtéž, s. 4.

[213] Tamtéž, s. 4.

[214] Tamtéž, s. 4.

[215] Tamtéž, s. 4.

[216] Tamtéž, s. 4.

trvale závazný vztah k životní mimoumělecké skutečnosti.^[217] V neposlední řadě ho zaujala i postava Zmetka, který je nositelem hodnot, jaké jsou vlastní jednotlivým členům společnosti bez ohledu na jejich společenské postavení. Zdůrazňuje především okolnosti vzniku této postavy, který „...není umělý, Zmetek není výsledkem ideového projektu ani Adamova, ani Alter Egova; vznikl spontánně jako odpaděk z dílny Stvořitelů a je přirozeným doplňkem jejich umělých lidí.“^[218]

„Epilog hry [...] vyznívá jako smíření s tím, co je – což ovšem neznamená smíření s tím, jak to je. Je to výraz pokory před světem, jenž je člověku dán k poznání a prožívání, ale nelze jej dokonale ovládnout,“^[219] shrnuje výstižně závěr hry Haman.^[220]

Adamem Stvořitelem podle Aleše Hamana bratři Čapkové předvíдали nebezpečí hrozící člověku v případě, vymkne-li se svět techniky jeho kontrole. Soudí, že se dnes, kdy už máme zkušenost „...se zběsilým diktátem zvrhlé racionality i s neúspěšným sociálním inženýrstvím...“^[221] toto jejich dílo jeví čtenáři v jiném světle, než v jakém ho viděla kritika před téměř 80. lety. V závěru svého článku Haman doufá, že jsme schopni docenit varovný charakter hry a vzít si z ní důležité poučení. *Adam Stvořitel* je pro něj i dnes tématem velice aktuálním.

3. 6 Josef Čapek jako umělecký teoretik

Poměrně značný zájem české literární i výtvarné kritiky vzbuzuje v poslední době soubor sedmi Čapkových novinových statí nazvaný *Nejskromnější umění*. Tato konfesijní teoretická práce, jak ji charakterizoval Karel Kolařík,^[222] se snad jako první ze všech dosud zmíněných autorových děl dočkala i svého negativního hodnocení.

Záporný postoj Magdaleny Čechlovské^[223] k těmto textům Josefa Čapka vyjadřuje už titulěk jejího článku – „Josef Čapek chválil pokleslé umění.“^[224] Autorka sice Čapka hodnotí jako jednoho z významných tvůrců české moderny, zároveň ale

[217] HAMAN, A. Moderní civilizace, umělý člověk a Adam Stvořitel bratří Čapků. *Tvar*. 2000, Roč. 11, č. 6, s. 4.

[218] Tamtéž, s. 4.

[219] Tamtéž, s. 4.

[220] Tamtéž, s. 4.

[221] Tamtéž, s. 4.

[222] KOLAŘÍK, K. Nejen pod čarou o sobě a o světu: Nad prvním svazkem vybraných spisů Josefa Čapka. A2. 2008, Roč. 4, č. 44, s. 6.

[223] ČECHLOVSKÁ, M. Josef Čapek chválil pokleslé umění. *Hospodářské noviny*. 2003, Roč. 47, č. 235, s. 12.

[224] Tamtéž, s. 12.

s nelibostí poukazuje na fakt, že měl tento uznávaný výtvarník slabost pro pokleslou tvorbu. „Lichotivým pojmem ‚nejskromnější umění‘ Čapek nazýval umění lidové, naivistické i práci portrétních fotografů. Oceňoval patos starých fotografií...“^[225]

Jako „pokleslý“ a „nízký“ žánr označuje předmět Čapkova zájmu v *Nejskromnějším umění* i Tomáš Winter.^[226] Ten se ovšem nebojí použít pro tyto pojmy uvozovky, zaujímá jakési neutrální postavení a vysvětluje, že Čapek obdivoval především skutečné předměty, jimž jsou v knize věnovány tři kapitoly (*Zátoka odpočinku*, *Ruce Eurydichiny* a *Co potkáváme*), a že právě v oněch „nízkých“ formách, k nimž náleželo pro Čapka rovněž lidové výtvarnictví, usiloval o hledání pramenů moderní tvorby. *Nejskromnější umění* je pro Wintra vyjádřením Čapkova obdivu k této mimoumělecké realitě.

Naopak velice kladně knihu hodnotí Hana Kubáčková,^[227] která ji charakterizuje jako autorovo poselství a snahu o zbourání pomyslné hranice mezi tzv. „vysokým“ a „nízkým“ uměním. Přičemž prve zmiňovaná tvorba není podle Kubáčkové nijak odsuzována, je pouze připojena k tvorbě „obyčejné“. Čapkův zájem v této knize je pro autorku „...veden snahou upozornit na to, že ‚nejsou ostré meze, jež by břitce a tvrdě vymezovaly, kde umění začíná...‘“^[228] Kubáčková si v textu všimá také Čapkova názoru, že smyslem tvorby má být než srozumitelnost a náš každodenní život.

Zatímco se podle Pavly Pečinkové^[229] Čapek ve svém díle vrací až ke starému antickému pojetí umění jako reálné, řemeslné lidské schopnosti a zdůrazňuje hmotnou existenci uměleckého artefaktu, vyplývá z autorových esejů pro Hanu Kubáčkovou^[230] naopak nové pojetí tvorby a umění, které je součástí každodenního života, jež dotváří. Kubáčková také oceňuje, že Čapek svůj náhled na umění vyjadřuje velice přesně a přesvědčivě, a tedy že nám jeho odkaz může být inspirací i dnes.

[225] ČECHLOVSKÁ, M. Josef Čapek chválil pokleslé umění. *Hospodářské noviny*. 2003, Roč. 47, č. 235, s. 12.

[226] WINTER, T. Alena Pomajzlová: Josef Čapek, Nejskromnější umění. *Umění*. 2004, Roč. 52, č. 4, s. 389.

[227] KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13.

[228] Tamtéž, s. 13.

[229] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[230] KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13.

Rozsáhlé Čapkově studii o umění a výtvarné tvorbě přírodních národů Afriky se recenzenti věnují jen sporadicky. Jakoby se stávalo pravidlem, že kniha oceňovaná za autorova života musí být nutně opomíjena po jeho smrti a naopak (viz *Stín kapradiny* a povídkové soubory *Lelio* a *Pro delfína*). Podle Pavly Pečinkové^[231] se v *Umění přírodních národů* odráží zejména autorovy postoje k tvorbě a zásadní podřízení uměleckých hodnot hodnotám lidským. „Čapek tady chápe umění především jako specifický prostředek poznávání člověka, života a světa...“^[232]

Za vrcholnou část díla považuje Tomáš Winter^[233] stať *Sochařství černochů* (ta byla nejprve publikována samostatně a později se stala součástí knihy), kde Čapek postavil naroveň „...dětskou a ‚negerskou‘ tvořivost: v obou případech vzniká suverénní dílo, které není založeno na optické nápodobě skutečnosti.“^[234] Tento autorův postřeh Winter oceňuje a zároveň dodává, že „...základní skladebné ‚stavebnicové‘ principy, jež zde Čapek odhaluje, jsou charakteristické i pro jeho tvorbu.“^[235]

3. 7 Josef Čapek publicista

Vůbec první obsáhlý výbor z novinářského díla Josefa Čapka *Publicistika I* vyvolal u české literární kritiky nenadálý ohlas. Recenze na něj vyšly v mnoha celoplošných denících i ve většině literárních časopisů. Knihu recenzenti souhlasně popisují jako tematicky i žánrově velice pestrý chronologicky řazený výběr z autorových „nevýtvarných“ článků, obsahující více než 300 textů napsaných mezi lety 1912 až 1939, z nichž nejvíce pochází z redakce Lidových novin.

„Novinařina Josefa Čapka nás může na první pohled až šokovat svou nenápadností, nesrovnatelnou s dneškem. Je to klidné čtení, nic bombastického. Žádné tučně tištěné ‚hlášky‘,“^[236] hodnotí svůj první dojem z publikace Marie Langerová.^[237] Zároveň ale upozorňuje na Čapkův silný smysl pro detail, pro vážnost

[231] PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11.

[232] Tamtéž, s. 11.

[233] WINTER, T. Alena Pomajzlová: Josef Čapek, Nejskromnější umění. *Umění*. 2004, Roč. 52, č. 4, s. 389.

[234] Tamtéž, s. 389.

[235] Tamtéž, s. 389.

[236] LANGEROVÁ, M. Nové slovo: totalita... *Respekt*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 48.

[237] Tamtéž, s. 48.

a rozmanitost drobných věcí i událostí života, čímž se autor podle Langerové „...ukazuje jako citlivý seizmograf doby.“^[238]

Tématům a obsahu jednotlivých článků se blíže věnuje zejména Petr Mareš.^[239] V souboru nachází jednak řadu textů pojednávajících o otázkách politických (mj. o levicovém i pravicovém politickém extremismu, vzestupu nacismu v Německu či o důsledcích mnichovské dohody) a sociálních (jako příklad uvádí pojednání o bídě a nezaměstnanosti i o nepoctivosti obchodníků), úvahy o jevech každodenního života (např. o houbaření nebo pěstování kaktusů) i pozorování proměn přírody. Další obsáhlou skupinu článků tvoří podle Mareše zprávy, fejetony, kritiky a polemiky týkající se různých druhů umění, nejvíce pak literatury a filmu, a neopomíjí ani řadu příspěvků spjatých s autorovými osobními prožitky.

Na ty upozorňuje především Ondřej Horák,^[240] který zdůrazňuje propojenost obsahu autorových článků s jeho vlastním životem. Horákův názor pomyslně podporuje také Karel Kolařík,^[241] jenž si všímá Čapkova sklonu být ve svých textech často osobní, někdy až intimní – Kolařík naráží hlavně na články věnované bratru Karlovi, vzpomínky na dětství či nekrology. „Důraz na individuální vidění světa, tvrzené lidskou zkušeností a pamětí, se zde spínal s osobním nasazením v kritické diskusi s materialistickým pojmáním života.“^[242]

Za nejsuggestivnější část výboru považuje Horák texty reflektující Čapkovy prázdninové pobyty, „...často navíc okořeněné jemným humorem.“^[243] Jako příklad zmiňuje fejeton *Na dovolenou* z roku 1929 pojednávající o letních novinách, zakončený takto: „A ještě k něčemu jsou ty letní noviny na dovolené dobré. Nakonec je čtenář rozprostře do okna a suší na nich výtěžky své letní píle. [...] Tak jsem už kdysi zakusil takovou trapnou a nenáležitou podívanou, že na Národních listech se krčilo všelijaké lesní hebleť, kozáčky, babuchy, poddoubníci, ba i klouzky, co na Rudém právu, kde byste čekali sušené muchomůrky, naparovaly se rozkrájené hříby formátu zcela kapitalistického.“^[244]

[238] LANGEROVÁ, M. Nové slovo: totalita... *Respekt*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 48.

[239] MAREŠ, P. Začínají vycházet Spisy Josefa Čapka. *Zprávy Spol. bratří Čapků*. 2008, Roč. neuveden, č. 89, s. 4.

[240] HORÁK, O. Taková dobrá kniha vznikla z novin. *Lidové noviny*. 2008, Roč. 21, č. 89, s. 19.

[241] KOLAŘÍK, K. Nejen pod čarou o sobě a o světě: Nad prvním svazkem vybraných spisů Josefa Čapka. A2. 2008, Roč. 4, č. 44, s. 6.

[242] Tamtéž, s. 6.

[243] HORÁK, O. Taková dobrá kniha vznikla z novin. *Lidové noviny*. 2008, Roč. 21, č. 89, s. 19.

[244] Tamtéž, s. 19.

Hana Svanovská^[245] oproti tomu z Čapkovy žurnalistiky vyzdvihuje především tu část, jež reaguje na aktuální problémy tehdejší evropské společnosti, povětšinou související s jejím politickým směřováním. Svanovská je v tomto ohledu fascinována zejména autorovou jasnozřivostí z hlediska válečné a právě politické budoucnosti Evropy – Čapek byl podle ní zaujat věcmi ve své době nepříliš komentovanými a registrovanými, jež se ovšem o několik let později staly zcela neodmyslitelnými (např. fejeton *Neviditelná smrt*).

Zároveň Svanovská autorovi vytýká, že své literárně kritické postřehy nerozvíjel systematictěji a příliš se jí nelíbí ani texty, jež mají očividně příležitostný charakter – „...kupříkladu poznámky, nadbytečně komentující stálé znovubrozování jarní přírody, [...] drobné polemiky, reagující na ten či onen článek v krajně pravicovém tisku [...] či oslavné projevy na právě zesnulého prezidenta Masaryka.“^[246] Jak ale Svanovská později uznává, tyto výhrady směřují spíše k autorům uspořádání výboru a nikoliv přímo k Josefu Čapkovi (proč ten či onen tematický nebo příležitostný článek napsal je snad zcela zřejmé).

O formální stránce Čapkovy novinářské činnosti se zmiňuje Karel Kolařík.^[247] Autor podle něho ve své *Publicistice* prokazuje „...rozvinutý jazykový cit, a to nejen ve svém vyjadřování, v němž jedinečně spojuje nepatetickou vážnost s dětskou hravostí, ale i ve svých reakcích na různé jazykové podněty, ať už se jedná o delší řečové projevy, frazeologismy, fráze či slova.“^[248] Kolařík také zdůrazňuje úlohu žurnalistiky ve smyslu významného prostředku artikulace, pomocí něhož mohl Čapek oslovovat i ty čtenáře, kteří se s jeho viděním světa prostřednictvím výtvarných či beletristických děl nesešli.

Poměrně často se kritika v souvislosti s tímto výborem dotýká problematiky porovnání publicistických textů Josefa Čapka s texty jeho uznávanějšího bratra Karla. Jako první na toto téma naráží Jiří Plocek^[249] ve svém příhodně nazvaném článku *Knihovnička publicistická*, kde styl Josefa Čapka označuje za „...méně razantní a

[245] SVANOVSKÁ, H. Život a svět přes všechny své milosti strašlivě vážný. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 10.

[246] Tamtéž, s. 10.

[247] KOLAŘÍK, K. Nejen pod čarou o sobě a o světu... A2. 2008, Roč. 4, č. 44, s. 6.

[248] Tamtéž, s. 6.

[249] PLOCEK, J. Knihovnička publicistická. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 21, s. 16.

brilantní, zato však mu nechybí vážnost a pokora před světem.^{[[250]]} Aleš Haman^{[[251]]} se staršího z bratrů zastává, když ve svém článku píše: „Nedá se říci, že by za ním^{[[252]]} zaostával v kvalitě.“^{[[253]]} Haman také upozorňuje na celou řadu rysů, které žurnalistickou tvorbu obou bratrů jednak sbližují – vyzdvihuje především jejich společný zájem „...o obyčejný život prostého člověka a občana demokratické společnosti...“^{[[254]]} a jednak rozdělují – zde připomíná rysy vlastní přímo pouze Josefu Čapkovi. Jedním z nich je i jakási zdánlivá těžkopádnost, či snad lépe řečeno stylová oprostěnost a přímočarost, jež se projevuje jak v článcích zabývajících se záležitostmi veřejného života, tak i v úvahách týkajících se běžné každodennosti. „S jistou nadsázkou by se dalo říci, že novinář Josef Čapek se představuje svým čtenářům s větší bezprostředností než jeho sofistikovanejší bratr Karel.“^{[[255]]}

Velice výmluvně se k výše zmíněné problematice vyjadřuje také Václav Burian,^{[[256]]} který přichází se zajímavým a originálním postřehem ohledně tohoto Čapkova souboru. *Publicistika I* podle něho dokládá nejen to, že nemá význam porovnávat, kdo z bratrů byl ve své tvorbě lepší, ale také, že kritický až negativistický poměr Josefa Čapka k populárnější tvorbě bratra Karla bývá literárními teoretiky často přeceňován. Tato Čapkova fejetonistika totiž podle Buriana naopak „...potvrzuje nejen bratrskou lásku, nezpochybňovanou, ale také mnohem větší sympatie ke slavnějšímu bratrovi jako tvůrci, než se mívá za to.“^{[[257]]} Burian svou kritiku završuje všímavou a obdivnou poznámkou: „Aha, a taky řekněme, že se novinář může obejít skoro po tři desetiletí práce bez sprostoty.“^{[[258]]}

Ondřej Horák^{[[259]]} nejen toto téma, ale vůbec celou vlnu recenzí autorovy literární činnosti pomyslně završuje, když ve svém článku nadšeně shledává, že se Josefu Čapkovi, ačkoliv byl u nás tak dlouho ve stínu slavnějšího bratra Karla, konečně dostává zasloužené pozornosti. „V publicistice Josefa Čapka může dnešní čtenář nalézat

[250] PLOCEK, J. Knihovnička publicistická. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 21, s. 16.

[251] HAMAN, A. Josef Čapek publicista. *Tvar*. 2008, Roč. 19, č. 16, s. 23.

[252] Myšleno za bratrem Karlem Čapkem.

[253] HAMAN, A. Josef Čapek publicista. *Tvar*. 2008, Roč. 19, č. 16, s. 23.

[254] Tamtéž, s. 23.

[255] Tamtéž, s. 23.

[256] BURIAN, V. Kniha nám znovu připomínaná... *Listy*. 2008, Roč. 38, č. 4, s. 100.

[257] Tamtéž, s. 100.

[258] Tamtéž, s. 100.

[259] HORÁK, O. Taková dobrá kniha vznikla z novin. *Lidové noviny*. 2008, Roč. 21, č. 89, s. 19.

různé hodnoty: na jedné straně jistou půvabnou prostotu a naivitu pohledu na svět z důvěrné blízkosti (podobné, ale přece jiné, než s jakou se setkáváme u bratra Karla), na druhé straně jakousi hloubavou vážnost, tvořící podloží jeho postojů k světu a životu. [...] V každém případě je svazek publicistických statí Josefa Čapka dalším a nezbytným pomyslným kamenem pro stavbu literárního panteonu naší kultury...,“^[260] uzavírá svou kritiku na jedno z nejposledněji vydaných děl našeho významného literárního a výtvarného umělce Aleš Haman.

[260] HAMAN, A. Josef Čapek publicista. *Tvar*. 2008, Roč. 19, č. 16, s. 23.

ZÁVĚR

Literární dílo Josefa Čapka je českými kritiky v posledních dvaceti letech téměř bez výjimek přijímáno a hodnoceno velice kladně. Bohužel převládá také názor, že je Josef neprávem opomíjen a zastíněn svým mladším a známějším bratrem Karlem. Jak ostatně říká i pravděpodobně největší čapkovský znalec Jiří Opelík: „Nedělejme si iluze, Josef Čapek byl spisovatel v české literatuře outsiderem, zcela zastíněným svým velkým bratrem.“^[261] I proto recenzenti vítají nová vydání a výběry či soubory Čapkových knih, které nám znovu připomínají tohoto velkého českého spisovatele.

Kritici se svorně shodují na tom, že Josef Čapek představuje výrazného a svým způsobem ojedinělého autora, jenž si umí přivlastnit jakýkoliv žánr, ať už se jedná o povídku, prozaickou beletrii, filozofický esej, pohádkovou prózu, fejeton nebo i poezii, a dokáže se v něm cítit jako doma. Ovšem pro Čapka není typická jen pestrost žánrová, ale také tematická. Přestože je však hlavní téma příběhu v každém díle odlišné, typické motivy se v jeho textech neustále opakují a prolínají – snad nejčastěji se objevuje motiv putování a otázka po smyslu lidského života i po významu umění. Výrazná je také Čapkova schopnost zobecnit vyznění svých textů a vztáhnout tak jejich platnost na každého čtenáře.

Autor je kritiky velice kladně hodnocen pro svůj jazykový styl, který sice bývá často označován za „těžkopádný“ a v porovnání s Karlem Čapkem „méně brilantní“, zároveň je ale také hodnocen jako upřímnější a čistější. Podle mnohých recenzentů je Čapkův jazyk broušen léty a léty žurnalistické činnosti, která mu později umožnila nejen se obratně vyjádřit na jakémkoliv aktuální i obecné téma, ale také napsat vše nejdůležitější i na minimálním prostoru. Tuto schopnost Čapek uplatnil např. i ve svých aforismech *Psáno do mraků*, kde často pouze v několikaslavných vyjádřeních obsáhl nejednu závažnou myšlenku. Autor je oceňován také za svou schopnost ve výstavbě dialogu i vedení monologu, které bylo nenápadně započato vlastně již v *Lelii* a brilantně završeno v *Kulhavém poutníkovi*.

V oblasti určení žánru některých Čapkových textů se recenzenti často rozcházejí. Bez výraznějších rozdílů se sice shodují na zařazení *Lelia* a *Pro delfína* k povídkovým souborům, *Kulhavého poutníka* k žánru esejistickému a bez výjimek se ztotožňují samozřejmě i se zařazením *Básní z koncentračního tábora* k poezii, *Filmových libret*

[261] OPELÍK, J. Byl Josef Čapek Michelelem de Montaigne naší nové literatury?. *Tvar*. 1995, Roč. 6, č. 12, s. 1.

k žánru „scenéria němého filmu“ nebo výboru *Publicistika I* k autorově žurnalistické tvorbě. Oproti tomu ale např. *Psáno do mraků* bývá některými označováno za deníkové zápisky, jiní je považují za aforistické záznamy a Jiří Opelík je označuje prostě za myšlenky. Problematické bývá také zařazení některých autorových děl k žánru pohádky. Je tomu tak už proto, že Čapek většinu svých textů, svou podstatou ryze pohádkového charakteru, sám označil jako povídání (např. *Povídání o pejskovi a kočičce* nebo *Povídejme si, děti*), zatímco *Pohádku o mně* nazval naopak právě pohádkou, přestože svým vyzněním je směřována spíše dospělému publiku (což byl také důvod, proč byla zařazena do Čapkova souboru pro dospělé *O sobě*).

Čapkův styl psaní je často spojován s dvěma protikladnými rovinami – jednou z nich je dětská hravost (ať už se slovy, s vývojem příběhu nebo přímo se čtenářem), tou druhou nepatetická, zato zcela tíživá, vážnost. Obě roviny se ale navzájem nevylučují, jak by se na první pohled mohlo zdát, naopak ve vzájemném kontrastu každá z nich vyznívá mnohem více než sama o sobě. Dualita je pro Čapka vůbec příznačná, jeho postavy i tázání často oscilují mezi dvěma póly, jako jsou např. život a smrt, duše a tělo, umění vysoké a nízké atd.

Stejně tak je vnímána i celá jeho umělecká tvorba, tedy jako tzv. podobojí – na jedné straně stojí umění výtvarné, na straně druhé umění literární, tedy slovesné. V tomto bodě kritika narazila na další výrazný Čapkův rys, a sice velice silnou literární obraznost. Recenzenti se shodují, že by mnohdy bylo lepší mluvit o knihách jako o sledu jednotlivých obrazů, než o textech. Taktéž často upozorňují na Čapkovu tendenci propojovat literární tvorbu se svou tvorbou výtvarnou. Někteří dokonce vyjadřují názor, že celkový Čapkův umělecký vývoj probíhal v rámci jeho malířství „...a že některé literární texty lze brát jako určité projekce dosaženého výtvarného vývojového stadia...“^[262] Např. v autorově prvotině *Lelio* můžeme sledovat Čapkovu zálibu v kubistické malbě, zatímco v druhé povídkové sbírce *Pro delfína* již tento zájem není tolik patrný a podstupuje do pozadí. Čapkova pohádková tvorba je časově i tematicky velice úzce propojena s jeho obrazy na dětské motivy a „období chlapů“ se zase projevilo v autorově nejepičtejší knize *Stín kapradiny*, kde se hlavními postavami stávají právě dva mužští hrdinové.

Recenzenty upoutaly i další autorovy tendence. Zajímavé je jistě zcela minimální využití děje, který se nejvíce projevuje v epickém *Stínu kapradiny*, nejméně

[262] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 333.

pak asi v *Psáno do mraků*. Příběh je v Čapkových dílech jaksi zastřen a upozaděn na úkor výrazu jednotlivých postav a také celkového vyznění díla. Pro autora totiž není příliš důležité, kde a kdy se událost odehrává, ale jak a zejména pak co se vlastně odehrává. Dále kritika upozorňuje také na Čapkův sklon k prolínání a proměně, ať už se jedná o prostupování jednotlivých obrazů a postav, jejich promluv – monologů a dialogů, nebo i střídání vypravěčských perspektiv (přechod z ich-formy do er-formy a naopak). Poslední ze zmíněných prostředků je právě jedním z autorových způsobů, jak upozornit čtenáře: „...tento muž volně vracející se k domovu, vydechující v smíru a pokojném srozumění, to jsi ty; a oním mužem pohlížejícím v lásce na ženu, jež právě promluvila, jsi rovněž ty! To vše je tvé.“^[263]

Kritika upozorňuje i na výraznou žurnalistickou část tvorby Josefa Čapka, již autor mapoval soudobé události. Prostřednictvím jeho textů, a to nejen publicistických, ale např. i beletristických, jako jsou *Básně z koncentračního tábora*, čtenář dostává jakési svědectví Čapkovy doby. Přes zdánlivou kontextovou zasazenost jeho díla je však v recenzích velice často zdůrazňována také aktuálnost Čapkových myšlenek pro dnešní svět, jejich v kladném slova smyslu moralizující charakter a možnost čtenáře vzít si z textu ponaučení i dnes v dvacátém prvním století, kdy od napsání některých z nich uplynulo i více než 90 let.

Není snadné určit, která Čapkova kniha je kritikou v posledních dvaceti letech považována za nejvydařenější a která je oproti tomu oceňována nejméně – s výjimkou naprosté menšiny článků se kritika o autorově literárním díle vyjadřuje zcela kladně, s jakýmsi obdivem a úctou. Nejčastěji zmiňovaná kniha je zcela určitě *Psáno do mraků*, první rozsáhlý výbor z Čapkovy žurnalistické činnosti *Publicistika 1, Filmová libreta a Kulhavý poutník*. Poslední ze zmiňovaných děl můžeme na základě zmíněných recenzí snad označit také za nejlépe hodnocené, a to i navzdory jeho čtenářské náročnosti. Za jednu z nejméně často zmiňovaných a zároveň také snad nejméně oblíbených děl můžeme považovat soubor statí *Nejskromnější umění*, jež bylo rovněž také jediným dílem, na které v recenzích zazněla i negativní kritika.

Lze tedy říci, že Josef Čapek je i více než 60 let od své smrti, navzdory všem nepříznivým okolnostem, jež se mu stavěly do cesty uměleckého vývoje a přes tragický životní osud, českou literární kritikou stále diskutovaný, přijímaný a oceňovaný. Sám Josef Čapek soudobou recepci své tvorby hodnotil skepticky pro něho tak příznačnou

[263] ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. s. 17.

otázkou: „Jestli někdy dostanu domovské právo v domácí kultuře?“^[264] A můžeme snad říci, že se konečně česká kultura učí znát tohoto svého výjimečného spisovatele (ale i malíře) a jeho díla, tak silná a působivá, vyznívají dnes stejně tak, ne-li více, než před 50-ti lety, kdy byla napsána.

[264] ČAPEK, J. *Psáno do mraků*. Praha: Československý spisovatel, 1970. s. 20.

POUŽITÁ LITERATURA

Primární literatura

ČAPEK, J. *Beletrie I*. Praha: Triáda, 2012. ISBN 978-80-8725-657-2.

ČAPEK, J. a K. *Devatero pohádek a ještě jedna jako přivažek od Josefa Čapka*. Praha: Albatros, 1972. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Filmová libreta*. Praha: Odeon, 1989. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1959. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Krakonošova zahrada, Zářivé hlubiny a jiné prózy, Juvenilie*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Knihy o umění*. Praha: Triáda, 2009. ISBN 978-80-87256-09-1.

ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-781-4.

ČAPEK, J. *O sobě*. Praha: Československý spisovatel, 1958. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Povídání o pejskovi a kočičce*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1959. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Povídejme si, děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Psáno do mraků*. Praha: Československý spisovatel, 1970. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Publicistika I*. Praha: Triáda, 2008. ISBN 978-80-86138-98-5.

ČAPEK, J. *Rodné krajiny*. Praha: Mladá fronta, 1985. ISBN neuvedeno.

Sekundární literatura

FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury I (A-G)*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-2000-797-0.

KRČ, E. a H. ZBUDILOVÁ. *Úvod do teorie literatury. Literární terminologie a analýza literárního díla*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-2903-8.

OPELÍK, J. a J. SLAVÍK. *Josef Čapek*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-856-3992-0.

OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. ISBN nevedeno.

PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1120-X.

SEDMIDUBSKÝ, M. a kol. *Čtenář jako výzva: Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001. ISBN 80-86055-92-2.

SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. ISBN nevedeno.

Tištěná periodika

AUTOR NEZNÁMÝ (nak). Z lásky a nerozumu: Recenze na: Psáno do mraků. *Hospodářské noviny*. 1993, Roč. 37, č. 59, s. 21. ISSN 0862-9587.

AUTOR NEZNÁMÝ (Zl.). Čapkové a film: Recenze na: Filmová libreta. *Tvorba*. 1989, Roč. neveden, č. 37, s. 20. ISSN nevedeno.

BINAR, V. Psáno do mraků: Recenze na: Psáno do mraků. *Nové knihy*. 1993, Roč. neveden, č. 13, s. 1 / 3. ISSN 0322-922X.

BURIAN, V. Kniha nám znovu připomínaná... : Recenze na: Publicistika I. *Listy*. 2008, Roč. 38, č. 4, s. 100. ISSN nevedeno.

ČECHLOVSKÁ, M. Josef Čapek chválil pokleslé umění: Reakce na: Nejskromnější umění. *Hospodářské noviny*. 2003, Roč. 47, č. 235, s. 12. ISSN 0862-9587.

FETTERS, A. Josef Čapek, Rodné krajiny: Recenze na: Rodné krajiny. *Krkonoše – Podkrkonoší*. 1989, Roč. neuveden, č. neuvedeno, s. 334 – 335. ISSN neuvedeno.

HAMAN, A. Josef Čapek publicista: Recenze na: Publicistika I. *Tvar*. 2008, Roč. 19, č. 16, s. 23. ISSN neuvedeno.

HAMAN, A. Moderní civilizace, umělý člověk a Adam Stvořitel bratří Čapků: Recenze na: Adam Stvořitel. *Tvar*. 2000, Roč. 11, č. 6, s. 1 / 4. ISSN 0862-657X.

HOFFMANN, B. Čapkové téměř neznámí: Recenze na: Filmová libreta. *Nové knihy*. 1989, Roč. neuveden, č. 23, s. 1. ISSN neuvedeno.

HORÁK, O. Taková dobrá kniha vznikla z novin!: Recenze na: Publicistika I. *Lidové noviny*. 2008, Roč. 21, č. 89, s. 19. ISSN neuvedeno.

JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici: Recenze na: Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny a Kulhavý poutník. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20. ISSN neuvedeno.

KALÁBOVÁ, A. Mladé divadlo čekají lepší časy: Článek o: Ze života hmyzu. *Rovnost*. 1998, Roč. 8, č. 58, s. 12. ISSN 0862-7967.

KARFÍK, V. Knihovnička Literárních novin: Recenze na: Psáno do mraků. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 15. ISSN neuvedeno.

KOLAŘÍK, K. Nejen pod čarou o sobě a o světě: Nad prvním svazkem vybraných spisů Josefa Čapka: Recenze na: Publicistika I. A2. 2008, Roč. 4, č. 44, s. 6. ISSN neuvedeno.

KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka: Recenze na: Lelio, Pro delfína, Nejskromnější umění, Ledacos, Umělý člověk a Kulhavý poutník. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13. ISSN neuvedeno.

KUBÁČKOVÁ, H. Z díla Josefa Čapka: Recenze na: Lelio, Pro delfína a Nejskromnější umění. *Babylon*. 1998, Roč. 7, č. 7 – 8, s. 2. ISSN neuvedeno.

KUDĚLKA, V. Není snadno býti člověkem: Josef Čapek časový a nadčasový: Recenze na: Psáno do mraků. *Lidová demokracie*. 1993, Roč. 49, č. 93, s. 6. ISSN neuvedeno.

KUDĚLKA, V. Psáno do mraků a do modrých sešitů: K nedožitým šedesátinám Jana Zábrany: Recenze na: Mj. Psáno do mraků. *Svobodné slovo*. 1991, Roč. 47, č. 194, s. 5. ISSN neuvedeno.

KUKLÍK, J. Poselství psané do mraků: Recenze na: Psáno do mraků. *Lidové noviny*. 1991, Roč. 4, č. 16, s. 8. ISSN neuvedeno.

LANGEROVÁ, M. Nové slovo: totalita: Pro Josefa Čapka byly noviny pozorovatelnou: Recenze na: Publicistika I. *Respekt*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 48 – 49. ISSN neuvedeno.

LUKEŠ, J. O Čapcích – scénáristech: Recenze na: Filmová libreta. *Svobodné slovo*. 1989, Roč. 45, č. 229, s. 5. ISSN neuvedeno.

MAREŠ, P. Začínají vycházet Spisy Josefa Čapka: Recenze na: Publicistika I. *Zprávy Společnosti bratří Čapků*. 2008, Roč. neuveden, č. 89, s. 4. ISSN neuvedeno.

NOVÝ, P. Čapkové: filmové scénáře: Recenze na: Filmová libreta. *Zemědělské noviny*. 1989, Roč. 45, č. 162, s. 2. ISSN neuvedeno.

OPELÍK, J. Byl Josef Čapek Michelelem de Montaigne naší nové literatury?: Článek o: Josef Čapek. *Tvar*. 1995, Roč. 6, č. 12, s. 1 / 4. ISSN 0862-657X.

PAVLATOVÁ, E. Nejen pro děti... : Článek o: O pejskovi a kočičce. *Lidová demokracie*. 1994, Roč. 50, č. 46, s. 8. ISSN 0323-1143.

PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem: Článek o: Psáno do mraků. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11. ISSN neuvedeno.

PILÁTOVÁ, A. Knížka k svátku: Recenze na: Psáno do mraků. *Práce*. 1993, Roč. 49, č. 65, s. 7. ISSN neuvedeno.

PLOCEK, J. Knihovnička publicistická: Recenze na: Mj. Publicistika I. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 21, s. 16. ISSN neuvedeno.

SLOMEK, J. Kniha, která je něčím jiným, než měla být... : Recenze na: Psáno do mraků. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 7. ISSN neuvedeno.

SLOMEK, J. Lélío, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník: Recenze na: Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny a Kulhavý poutník. *Lidové noviny*. 2006, Roč. 19, č. 30, s. 6. ISSN neuvedeno.

SVANOVSKÁ, H. Život a svět přes všechny své milosti strašlivě vážný: Recenze na: Publicistika I. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 10. ISSN neuvedeno.

TICHÝ, Z. A. Miroslav Táborský si přeje hezkou práci doma: Recenze na: Povídejme si, děti. *Mladá fronta Dnes*. 1999, Roč. 10, č. 60, s. 18. ISSN neuvedeno.

TOMÁŠ, F. Josef Čapek ad usum delphini: Recenze na: Lelio, Pro delfína. *Právo*. 1998, Roč. 8, č. 34, s. 9. ISSN neuvedeno.

VACINA, L. Psáno pro stříbrné plátno: Recenze na: Filmová libreta. *Kmen*. 1989, Roč. 2, č. 22, s. 10. ISSN neuvedeno.

VACKOVÁ, J. Vytunelované Čapkovo Povídání: recenze na: Povídání o pejskovi a kočička. *Nové knihy*. 1999, Roč. 39, č. 6, s. 7. ISSN 0322-922X.

VAŘEJKOVÁ, V. Zapomenutá pohádka: Článek o: Pohádková tvorba Josefa Čapka. *Zlatý máj*. 1991, Roč. 35, č. 6, s. 327 – 329. ISSN neuvedeno.

WINTER, T. Alena Pomajzlová: Josef Čapek, Nejskromnější umění: Recenze na: Nejskromnější umění. *Umění*. 2004, Roč. 52, č. 4, s. 387 – 391. ISSN neuvedeno.^[265]

[265] Údaj ISBN (Mezinárodní standardní číslo knihy) se v ČR používá od roku 1989, údaj ISSN (Mezinárodní standardní sériové číslo) pak od roku 1975, proto nejsou tyto údaje u většiny publikací a článků uvedeny, přesto však je v práci předkládáme pro kompletnost bibliografických záznamů.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Autorská bibliografie Josefa Čapka

Beletrie a práce o umění

ČAPEK, J. *Tři prózy: Procházka, Událost, Vodní krajina*. In Almanach na rok 1914. Praha: Přehled, 1913. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Zářivé hlubiny a jiné prózy*. Praha: Fr. Borový, 1916. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Lelio*. Praha: Kamila Neumannová, 1917. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Krakonošova zahrada*. Praha: Fr. Borový, 1918. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Nejskromnější umění*. Praha: Aventinum, 1920. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Ze života hmyzu*. Praha: Aventinum, 1921. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Lásky hra osudná*. Praha: Aventinum, 1922. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Pro delfína*. Petrkov u Německého Brodu: Bohuslav Reynek, 1923. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Málo o mnohém*. Praha: Aventinum, 1923. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Země mnoha jmen*. Praha: Aventinum, 1923. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Umělý člověk*. Praha: Aventinum, 1924. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Jak vzniká divadelní hra a průvodce po zákulisí*. Praha: Aventinum, 1925. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Adam Stvořitel*. Praha: Aventinum, 1927. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Ledacos*. Praha: Aventinum, 1928. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Povídání o pejskovi a kočičce*. Praha: Aventinum, 1929. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Stín kapradiny*. Praha: Aventinum, 1930. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Dobře to dopadlo aneb Tlustý pradědeček, lupiči a detektivové*. Praha: Fr. Borový, 1932. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*. Praha: Aventinum, 1932. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Jak se dívati na moderní obrazy*. Břeclav: Soukromý tisk k 7. sjezdu moravských knihomilů, 1935. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Kulhavý poutník*. Praha: Fr. Borový, 1936. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Diletantská povídka*. Praha: Kmen, 1937. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Umění přírodních národů*. Praha: Fr. Borový, 1938. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Básně z koncentračního tábora*. Praha: Fr. Borový, 1946. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Psáno do mraků*. Praha: Fr. Borový, 1947. ISBN neuvedeno.

Korespondence

DYK, V., NEUMANN, St. K. a ČAPEK, J. a K. *Korespondence z let 1905 – 1918*. Praha: Československá akademie věd, 1962. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a B. REYNEK. *Nepřicházejí vhod. Josef Čapek – Bohuslav Reynek. Dopisy – Básně – Překlady – Prózy – Bibliografie*. Brno: Blok, 1969. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Listy Josefa Čapka Mojžíru Helceletovi*. Prostějov: Soukromý tisk J. Glivického, 1974. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Dvojí osud. Dopisy Josefa Čapka, které v letech 1910 – 1918 posílal své budoucí ženě Jarmile Pospíšilové*. Praha: Odeon, 1980. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Bratři Čapkové: Dopisy z mládí*. Praha: Společnost bratří Čapků, 1982. ISBN neuvedeno.

Výbory

ČAPEK, J. *Co má člověk z umění a jiné úvahy o umění z let 1912 – 37*. Praha: Umělecká beseda, 1946. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Povídejme si, děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1954. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Moderní výtvarný výraz*. Praha: Československý spisovatel, 1958. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *O sobě*. Praha: Československý spisovatel, 1958. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Rodné krajiny*. Praha: Mladá fronta, 1985. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Filmová libreta*. Praha: Odeon, 1989. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Publicistika I*. Praha: Triáda, 2008. ISBN 978-80-86138-98-5.

Souborná vydání

ČAPEK, J. a K. *Spisy bratří Čapků*. Praha: Aventinum, 1928 – 32. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Spisy bratří Čapků*. Praha: Fr. Borový, 1932 – 48. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. a K. *Dílo bratří Čapků*. Praha: Československý spisovatel, 1954 – 71. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Oheň a touha*. Praha: Odeon, 1980. ISBN neuvedeno.

ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína*. Praha: Dauphin, 1997. ISBN 80-86019-54-3.

ČAPEK, J. *Ledacos, Umělý člověk*. Praha: Dauphin, 1997. ISBN 80-86019-48-9.

ČAPEK, J. *Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník*. Praha: Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-781-4.

ČAPEK, J. *Knihy o umění*. Praha: Triáda, 2009. ISBN 978-80-8725-609-1.

ČAPEK, J. *Beletrie 2*. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-8725-635-0.

ČAPEK, J. *Beletrie 1*. Praha: Triáda, 2012. ISBN 978-80-8725-657-2.

Příspěvky ve sbornících

GLIVICKÝ, J. *Listy Josefa Čapka moravským přátelům*. Zprávy Spolku sběratelů a přátel exlibris, 3/1987, s. 4 – 5.

ŠTĚPÁN, V. *Pařížský loupežník bratří Čapků*. Sborník Národního muzea, řada A – Historie, 41, 1987, č. 1, s. 1 – 50.

ČAPEK, J. *Gassirova loutna*. Sborník Národního muzea, řada A – Historie, 41, 1987, č. 1, s. 51 – 71.

GLIVICKÝ, J. a J. OPELÍK. *Vzájemná korespondence Josefa Čapka a Josefa Floriana z let 1918 – 1938*. Literární archiv 23, 1989, s. 203 – 248.

GLIVICKÝ, J. *Korespondence Josefa Čapka Josefu Portmanovi*. Strahovská knihovna 20/21, 1990, s. 309 – 314.

LAHODA, L. *Dopisy bratří Čapků V. Hofmanovi z roku 1911 a 1913*. Umění 40, 1992, s. 44 – 66.

OPELÍK, J. *Z dílny bratří Čapků. Josef Čapek píše Josefu Chocholovi. 1916 – 1917*. Zpravodaj Společnosti bratří Čapků, č. 34, 1995, s. 1 – 6.

Příloha 2: Bibliografie literatury o díle a životě Josefa Čapka

Monografie, biografie a jiné odborné práce

PEČÍRKA, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1937. ISBN neuvedeno.

NEZVAL, V. *Josef Čapek*. Praha: Fr. Borový, 1937. ISBN neuvedeno.

PEČÍRKA, J. *Josef Čapek*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1961. ISBN neuvedeno.

HAVEL, V. a V. PTÁČKOVÁ. *Josef Čapek dramatik a jevištní výtvarník*. Praha: Divadelní ústav, 1963. ISBN neuvedeno.

HALÍK, M. a J. SLAVÍK. *Bojovné dílo Josefa Čapka*. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1964. ISBN neuvedeno.

NEZVAL, V. *Josef Čapek: Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931 – 1941*. Praha: Fr. Borový, 1974. ISBN neuvedeno.

OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. ISBN neuvedeno.

MRÁZ, B. *Josef Čapek*. Praha: Horizont, 1987. ISBN neuvedeno.

SLAVÍK, J. *Josef Čapek*. Bratislava: Tatran, 1987. ISBN neuvedeno.

KOŽMÍN, Z. *Zvětšeniny ze stylu bratří Čapků*. Brno: Blok, 1989. ISBN 80-702-9012-9.

MAREŠ, P. *Styl, text, smysl: O slovesném díle Josefa Čapka*. Praha: Univerzita Karlova, 1989. ISBN neuvedeno.

PEČINKOVÁ, P. *Josef Čapek*. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0493-1.

MAREŠ, P. *Publicistika Josefa Čapka*. Praha: Univerzita Karlova, 1995. ISBN 80-7184-005-X.

OPELÍK, J. a J. SLAVÍK. *Josef Čapek*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-856-3992-0.

MALEVICH, O. M. (přel. ŠTĚPÁNKOVÁ, H.) *Bratři Čapkové*. Praha: Ivo Železný, 1999. ISBN 80-237-3436-9.

VŠETIČKA, F. *Dílna bratří Čapků: Příspěvek k poetice jejich literární tvorby*. Praha: Votobia, 1999. ISBN 80-719-8370-5.

ČERNÝ, F. *Premiéry bratří Čapků*. Praha: Hynek, 2000. ISBN 80-8620-236-4.

OPELÍK, J. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přívažek*. Praha: Torst, 2008. ISBN 978-80-7215-356-5.

Vzpomínky

ČAPKOVÁ, H. *Malé děvče*. Praha: Aventinum, 1920. ISBN neuvedeno.

FILLA, E. *Vzpomínka na dobu společného věznění*. In katalog výstavy Josef Čapek in memoriam. Praha: Umělecká beseda, 1945. ISBN neuvedeno.

KONRÁD, E. *Nač vzpomenu*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuvedeno.

KUBKA, F. *Na vlastní oči*. Praha: Československý spisovatel, 1959. ISBN neuvedeno.

ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. Praha: Československý spisovatel, 1962. ISBN neuvedeno.

LANGER, F. *Byli a bylo*. Praha: Československý spisovatel, 1963. ISBN neuvedeno.

HOFFMEISTER, A. *Čas se nevrací*. Praha: Československý spisovatel, 1965. ISBN neuvedeno.

ŠTORCH-MARIEN, O. *Sladko je žít*. Praha: Československý spisovatel, 1969. ISBN neuvedeno.

ŠTORCH-MARIEN, O. *Ohňostroj*. Praha: Československý spisovatel, 1969. ISBN neuvedeno.

ŠTORCH-MARIEN, O. *Tma a co bylo potom*. Praha: Československý spisovatel, 1972. ISBN neuvedeno.

BURIÁNEK, F. a Z. MENEK. *Krajem bratří Čapků*. Praha: Albatros, 1983. ISBN neuvedeno.

KÁBRT, J. *Krakonošova zahrada bratří Čapků: Léta pobytu Dr. Antonína Čapka a jeho rodiny v Úpici (1890 – 1907)*. Hradec Králové: Kruh, 1985. ISBN neuvedeno.

VACINA, L. *Jeden i druhý: Vzpomínky na bratry Čapky*. Hradec Králové: Kruh, 1988. ISBN neuvedeno.

KOŽELUHOVÁ, H. *Čapci očima rodiny*. Praha: Sklizeň, 1995. ISBN 80-9018-410-3.

ČAPKOVÁ, J. *Vzpomínky*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-046-4.

PEČINKOVÁ, P. a Společnost bratří Čapků. *Malíř – básník: Vzpomínání na Josefa Čapka*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1120-X.

Beletrie o díle a životě Josefa Čapka

ŠULCOVÁ, M. *Čapci*. Praha: Melantrich, 1985. ISBN neuvedeno.

BORSKÁ, I. *Příběh staršího bratra*. Praha: Albatros, 1987. ISBN neuvedeno.

ŠULCOVÁ, M. *Ladění pro dvě struny*. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-279-X.

ŠULCOVÁ, M. *Poločas nadějí*. Praha: Melantrich, 1993. ISBN 80-7023-165-3.

ŠULCOVÁ, M. *Prodloužený čas Josefa Čapka*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-332-1.

BORSKÁ, I. *Poutník pod hvězdami: Příběh Josefa Čapka*. Praha: Motto, 2004. ISBN 80-7246-261-X.

Příloha 3: Bibliografie článků o díle Josefa Čapka v letech 1989 až 2008

FETTERS, A. Josef Čapek, Rodné krajiny: Recenze na: Rodné krajiny. *Krkonoše – Podkrkonoší*. 1989, Roč. neveden, č. nevedeno, s. 334 – 335. ISSN nevedeno.

NOVÝ, P. Čapkové: filmové scénáře: Recenze na: Filmová libreta. *Zemědělské noviny*. 1989, Roč. 45, č. 162, s. 2. ISSN nevedeno.

AUTOR NEZNÁMÝ (Zl.). Čapkové a film: Recenze na: Filmová libreta. *Tvorba*. 1989, Roč. neveden, č. 37, s. 20. ISSN nevedeno.

HOFFMANN, B. Čapkové téměř neznámí: Recenze na: Filmová libreta. *Nové knihy*. 1989, Roč. neveden, č. 23, s. 1. ISSN nevedeno.

LUKEŠ, J. O Čapcích – scénáristech: Recenze na: Filmová libreta. *Svobodné slovo*. 1989, Roč. 45, č. 229, s. 5. ISSN nevedeno.

POLÁČEK, J. Bratři Čapkové a film: Recenze na: Filmová libreta. *Brněnský večerník*. 1989, Roč. 20, č. 166, s. 3. ISSN nevedeno.

VACINA, L. Psáno pro stříbrné plátno: Recenze na: Filmová libreta. *Kmen*. 1989, Roč. 2, č. 22, s. 10. ISSN nevedeno.

VACINA, L. Autoři filmových libret: Bratři Čapkové, jak je neznáme: Recenze na: Filmová libreta. *Pochodeň*. 1989, Roč. 78, č. 158, s. 4. ISSN nevedeno.

VACINA, L. Krajem plným pohádek: Recenze na: Devatero pohádek. *Pochodeň*. 1990, Roč. 79, č. 21, s. 4. ISSN nevedeno.

LUKEŠ, J. Bratři Čapkové a film: Recenze na: Filmová libreta. *Illuminace*. 1990, Roč. 2, č. 1, s. 98 – 102. ISSN nevedeno.

AUTOR NEZNÁMÝ. Lásky hra osudná v Hradci Králové: Recenze na: Lásky hra osudná. *Zemědělské noviny*. 1991, Roč. 47, č. nevedeno, s. 10. ISSN nevedeno.

KUKLÍK, J. Poselství psané do mraků: Recenze na: Psáno do mraků. *Lidové noviny*. 1991, Roč. 4, č. 16, s. 8. ISSN nevedeno.

KUDĚLKA, V. Psáno do mraků a do modrých sešitů: K nedožitým šedesátinám Jana Zábrany: Recenze na: Mj. Psáno do mraků. *Svobodné slovo*. 1991, Roč. 47, č. 194, s. 5, ISSN neuvedeno.

KUDĚLKA, V. Kniha pro všechny: Není snadno býti člověkem: Recenze na: Psáno do mraků. *Brněnský večerník*. 1991, Roč. 22, č. 163, s. 6. ISSN neuvedeno.

VAŘEJKOVÁ, V. Zapomenutá pohádka: Článek o: Pohádková tvorba Josefa Čapka. *Zlatý máj*. 1991, Roč. 35, č. 6, s. 327 – 329. ISSN neuvedeno.

PILÁTOVÁ, A. Knížka k svátku: Recenze na: Psáno do mraků. *Práce*. 1993, Roč. 49, č. 65, s. 7. ISSN neuvedeno.

BINAR, V. Psáno do mraků: Recenze na: Psáno do mraků. *Nové knihy*. 1993, Roč. neuveden, č. 13, s. 1 / 3. ISSN 0322-922X.

SLOMEK, J. Kniha, která je něčím jiným, než měla být... : Recenze na: Psáno do mraků. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 7. ISSN neuvedeno.

KARFÍK, V. Knihovnička Literárních novin: Recenze na: Psáno do mraků. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 16, s. 15. ISSN neuvedeno.

PEČINKOVÁ, P. Co má člověk z umění: K zamyšlení nejen nad Josefem Čapkem: Článek o: Podstatě umění ve vybraných Čapkových dílech. *Literární noviny*. 1993, Roč. 4, č. 28, s. 11. ISSN neuvedeno.

KUDĚLKA, V. Není snadno býti člověkem: Josef Čapek časový a nadčasový: Recenze na: Psáno do mraků. *Lidová demokracie*. 1993, Roč. 49, č. 93, s. 6. ISSN neuvedeno.

AUTOR NEZNÁMÝ (nak). Z lásky a nerozumu: Recenze na: Psáno do mraků. *Hospodářské noviny*. 1993, Roč. 37, č. 59, s. 21. ISSN 0862-9587.

PAVLATOVÁ, E. Nejen pro děti... : Článek o: O pejskovi a kočičce. *Lidová demokracie*. 1994, Roč. 50, č. 46, s. 8. ISSN 0323-1143.

OPELÍK, J. Byl Josef Čapek Michelelem de Montaigne naší nové literatury?: Článek o: Josef Čapek. *Tvar*. 1995, Roč. 6, č. 12, s. 1 / 4. ISSN 0862-657X.

ZEMAN, J. Studie o publicistice Josefa Čapka: Recenze na: Publicistika I. *Češtinář – Hradec Králové*. 1996, Roč. 6, č. 5, s. 152 – 154. ISSN neuvedeno.

NEKULA, M. Ironie v Lásky hře osudné: Recenze na: Lásky hra osudná. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. 1995, Roč. 44, č. 43, s. 61 – 74. ISBN 80-210-1192-0.

VAŘEJKOVÁ, V. Konečně oslavili 28. říjen: Recenze na: Povídání o pejskovi a kočičce. *Ladění*. 1996, Roč. 6, č. 3, s. 31 – 32. ISSN neuvedeno.

AUTOR NEZNÁMÝ (af). Jak nám pejssek s kočičkou zahráli divadlo: Článek o: Akci Pohádka o pejskovi a kočičce. *Karlovarské noviny*. 1997, Roč. 6, č. 11, s. 12. ISSN 1210-5147.

KUBÁČKOVÁ, H. Nakladatelství Dauphin znovu objevuje literární dílo Josefa Čapka: Recenze na: Lelio, Pro delfína, Nejskromnější umění, Ledacos, Umělý člověk a Kulhavý poutník. *Lidové noviny*. 1998, Roč. 11, č. 146, s. 13. ISSN neuvedeno.

TOMÁŠ, F. Josef Čapek ad usum delphini: Recenze na: Lelio, Pro delfína. *Právo*. 1998, Roč. 8, č. 34, s. 9. ISSN neuvedeno.

KUBÁČKOVÁ, H. Z díla Josefa Čapka: Recenze na: Lelio, Pro delfína a Nejskromnější umění. *Babylon*. 1998, Roč. 7, č. 7 – 8, s. 2. ISSN neuvedeno.

KALÁBOVÁ, A. Mladé divadlo čekají lepší časy: Článek o: Ze života hmyzu. *Rovnost*. 1998, Roč. 8, č. 58, s. 12. ISSN 0862-7967.

VACKOVÁ, J. Vytunelované Čapkovo Povídání: recenze na: Povídání o pejskovi a kočičce. *Nové knihy*. 1999, Roč. 39, č. 6, s. 7. ISSN 0322-922X.

TICHÝ, Z. A. Miroslav Táborský si přeje hezkou práci doma: Recenze na: Povídejme si, děti. *Mladá fronta Dnes*. 1999, Roč. 10, č. 60, s. 18. ISSN neuvedeno.

HAMAN, A. Moderní civilizace, umělý člověk a Adam Stvořitel bratří Čapků: Recenze na: Adam Stvořitel. *Tvar*. 2000, Roč. 11, č. 6, s. 1 / 4. ISSN 0862-657X.

ČECHLOVSKÁ, M. Josef Čapek chválil pokleslé umění: Reakce na: Nejskromnější umění. *Hospodářské noviny*. 2003, Roč. 47, č. 235, s. 12. ISSN 0862-9587.

WINTER, T. Alena Pomajzlová: Josef Čapek, Nejskromnější umění: Recenze na: Nejskromnější umění. *Umění*. 2004, Roč. 52, č. 4, s. 387 – 391. ISSN neuvedeno.

SLOMEK, J. Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny, Kulhavý poutník: Recenze na: Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny a Kulhavý poutník. *Lidové noviny*. 2006, Roč. 19, č. 30, s. 6. ISSN neuvedeno.

JANÁČEK, J. Josef Čapek v České knižnici: Recenze na: Lelio, Pro delfína, Stín kapradiny a Kulhavý poutník. *Tvar*. 2006, Roč. 17, č. 10, s. 20. ISSN neuvedeno.

FETTERS, A. Kulhavý poutník Josef Čapek by měl 120 roků: Článek o: Josef Čapek. *Náchodský deník*. 2007, Roč. 16, č. 70, s. 12. ISSN 1802-1026.

HORÁK, O. Taková dobrá kniha vznikla z novin!: Recenze na: Publicistika I. *Lidové noviny*. 2008, Roč. 21, č. 89, s. 19. ISSN neuvedeno.

PLOCEK, J. Knižnička publicistická: Recenze na: Mj. Publicistika I. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 21, s. 16. ISSN neuvedeno.

MAREŠ, P. Začínají vycházet Spisy Josefa Čapka: Recenze na: Publicistika I. *Zprávy Společnosti bratří Čapků*. 2008, Roč. neuveden, č. 89, s. 4. ISSN neuvedeno.

SVANOVSKÁ, H. Život a svět přes všechny své milosti strašlivě vážný: Recenze na: Publicistika I. *Literární noviny*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 10. ISSN neuvedeno.

LANGEROVÁ, M. Nové slovo: totalita: Pro Josefa Čapka byly noviny pozorovatelnou: Recenze na: Publicistika I. *Respekt*. 2008, Roč. 19, č. 28, s. 48 – 49. ISSN neuvedeno.

BURIAN, V. Kniha nám znovu připomínaná... : Recenze na: Publicistika I. *Listy*. 2008, Roč. 38, č. 4, s. 100. ISSN neuvedeno.

HAMAN, A. Josef Čapek publicista: Recenze na: Publicistika I. *Tvar*. 2008, Roč. 19, č. 16, s. 23. ISSN neuvedeno.

KOLAŘÍK, K. Nejen pod čarou o sobě a o světě: Recenze na: Publicistika I. A2. 2008, Roč. 4, č. 44, s. 6. ISSN neuvedeno.^[266]

[266] Údaj ISBN (Mezinárodní standardní číslo knihy) se v ČR používá od roku 1989, údaj ISSN (Mezinárodní standardní sériové číslo) nak od roku 1975. Proto nejsou tyto údaje u většiny publikací a článků uvedeny, přesto je v práci předkládáme pro kompletnost bibliografických záznamů.

Příloha 4: Obrazový materiál

Obrázek 1: Fotografie Josefa Čapka (30. léta)

Zdroj: <http://www.pragueout.cz/articles/josef-capek-3641>

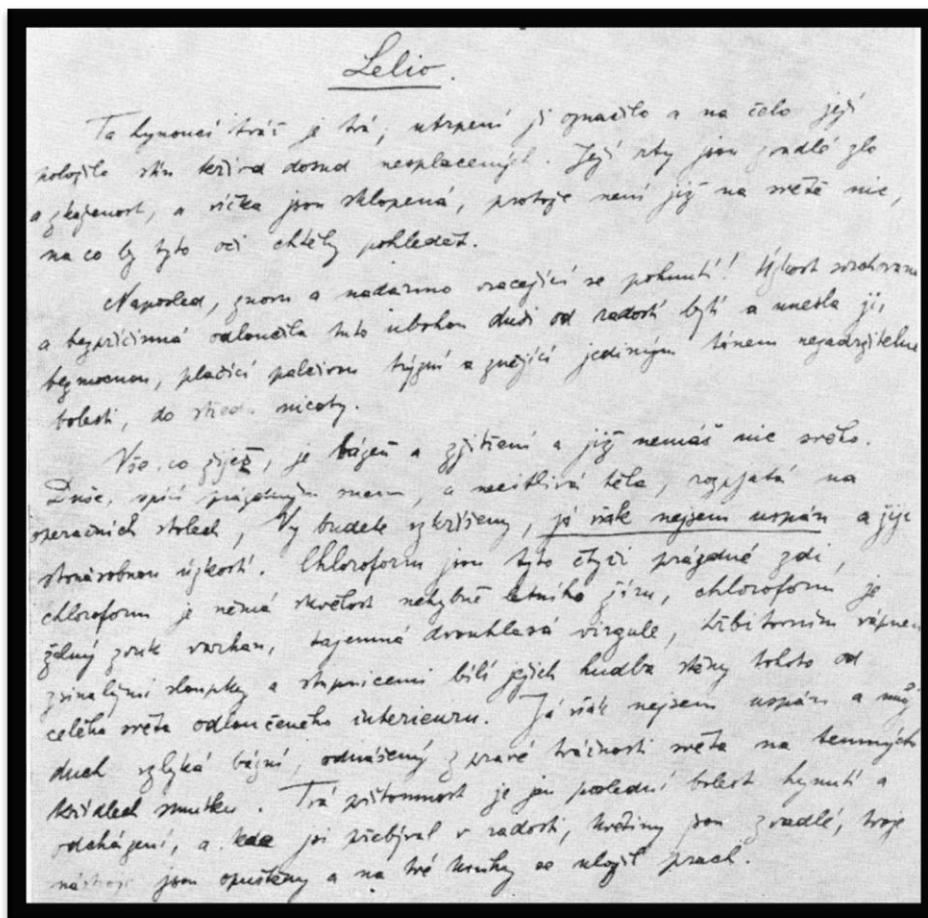

Obrázek 2: Vlastní podobizna Josefa Čapka – Mr. Myself (1920)

OPELÍK, J. a J. SLAVÍK. *Josef Čapek*. Praha: Torst, 1996. s. 254.

Obrázek 3: Rukopis Josefa Čapka – začátek prózy Lelio (1914)
 OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. - obrazová příloha s. 19.

Obrázek 4: Novinářská legitimace Josefa Čapka
 OPELÍK, J. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. - obrazová příloha s. 29.

